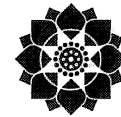

ศาสนาและเยาวชน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

มูลนิธิพุทธธรรม
สหพทาน์ ธรรมทาน์ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

คำสอนและเยาวชน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7890-39-9

พิมพ์ครั้งที่ ๓ - สิงหาคม ๒๕๓๘

๕,๘๕๐ เล่ม

- มูลนิธิพุทธธรรม ๓,๕๐๐ เล่ม
- ผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ๕๐๐ เล่ม
- คุณชยพุทธ-คุณชุตินา ฐานะปุระ ๕๐๐ เล่ม
- คุณกมล ฐิติบุญสุวรรณ ๒๐๐ เล่ม
- คุณอุไรวรรณ ฐานะปุระ ๑๕๐ เล่ม
- คุณวินุชย์-คุณบุญชู อิงคากุล ๑๐๐ เล่ม
- คุณประจวบ ปิ่นทะรุจิ ๑๐๐ เล่ม
- คุณวิศิษฎ์ เตชะเกษม ๑๐๐ เล่ม
- คุณหม่อมพรทิพย์ เชาว์วิวงศ์ ๑๐๐ เล่ม
- คุณหม่อมจันทร์ทิพย์ มีศีล ๑๐๐ เล่ม
- พ.ต.ต.นรวัฒน์ เจริญรัชต์ภาคย์ ๑๐๐ เล่ม
- คุณเชียง-คุณภาวดี จรัสมนัสกุล ๑๐๐ เล่ม
- คุณประเสริฐ-คุณวิไล ตปนียางกูร ๕๐ เล่ม
- คุณสมเกียรติ ปานพูนทรัพย์ ๕๐ เล่ม
- คุณธัญญา ผลอนันต์ ๕๐ เล่ม
- คุณเอื้ออารีย์ คุ้มทรัพย์ ๕๐ เล่ม
- คุณชัชวาล-คุณนภาพร ปญฺปิณ ๕๐ เล่ม
- อาจารย์นรินทร์-คุณเสาวนีย์ ศรีวรรกุล ๕๐ เล่ม

มูลนิธิพุทธธรรม
 ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
 แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐
 ๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ
 กราบนมัสการ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ที่เคารพอย่างยิ่ง

เนื่องด้วย มูลนิธิพุทธธรรมได้เล็งเห็นถึงคุณค่าอันประมาณมิได้ในผลงานของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ จึงมีความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานทั้งหมดที่เคยมีการพิมพ์ไว้ ณ โอกาสดังกล่าว และจัดพิมพ์ต่อไป เพื่อเป็นการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวงกว้าง โดยจะแบ่งหนังสือดังกล่าวเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะได้จัดส่งยังสถาบันต่างๆ เช่น โรงเรียน หอสมุด และหน่วยราชการ เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งจะได้วางจำหน่าย ณ ร้านขายหนังสือทั่วไป

ดังนั้น กระผมในนามของมูลนิธิพุทธธรรม จึงกราบขอโอกาสจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ เพื่อจะได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวต่อไป

ด้วยความเคารพอย่างสูง

๑๐๐/๒๖ ๓๓:ป.ร.

(นายชยพุทธ ฐานะปุระ)
ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

สำนักพิมพ์ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
 แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
 โทร. ๕๘๘-๘๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๘ โทรสาร ๕๕๔-๔๗๘๑

จัดจำหน่าย : บริษัท เกล็ดไทย จำกัด โทร. ๒๒๕-๕๕๓๖-๔๐
 โรงพิมพ์ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๕๔/๘-๘ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒
 ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ
 โทร. ๕๒๒-๓๐๘๗, ๘๑๔-๐๔๓๕-๕, ๐๑-๕๒๓-๘๘๒๕

๓๕ บาท

วัดญาณเวศกวัน
จังหวัดนครปฐม

๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

เจริญพร ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

อ้างถึง หนังสือของมูลนิธิพุทธธรรม ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๗

ตามหนังสือที่อ้างถึงทางมูลนิธิพุทธธรรมได้แจ้งความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานของอาตมภาพ ทั้งที่เคยพิมพ์มาก่อนแล้วและจะพิมพ์ต่อไป มาจัดพิมพ์ขึ้นให้ครบทั้งหมด ดังความแจ้งแล้วนั้น อาตมภาพเห็นว่าเป็นความดำริที่ดี ทั้งในแง่ที่เป็นการประมวลผลงานทั้งหมดให้มารวมอยู่ด้วยกันเป็นที่เดียว ไม่กระจัดกระจาย และในแง่ที่เป็นแหล่งกลาง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องการเกิดความมั่นใจว่าจะหาหนังสือได้ครบถ้วน จึงขออนุโมทนากุศลเจตนาของมูลนิธิพุทธธรรมไว้ ณ ที่นี้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากอาตมภาพ ถือเป็นหลักที่ได้ปฏิบัติตลอดมาว่า หนังสือของอาตมภาพ ผู้ใดจะพิมพ์เผยแพร่ก็ได้ โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น (แต่ก็ควรบอกกล่าวให้ทราบ และทำโดยสุจริต) ... จึงขอให้ปฏิบัติ (ตามหลัก ๓ ประการที่ได้แจ้งให้ทราบแล้ว)

ขอให้ความดำริอันเป็นกุศล และบุญจริยาของมูลนิธิพุทธธรรม ในการจรจรโลงพระพุทธศาสนานี้ จงสัมฤทธิ์ผล เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระลัทธิธรรม และความแผ่ขยายแห่งประโยชน์สุขของประชาชน อย่างกว้างขวางยั่งยืน ตลอดกาลนาน

ขอเจริญพร

พระธรรมปิฎก

(พระธรรมปิฎก)

ประวัติ

ของ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต หรือ ประยุทธ์ อารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรของนายสำราญ และ นางชุนกี อารยางกูร ซึ่งประกอบอาชีพค้าขาย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยได้รับทุนเรียนดีของกระทรวงศึกษาธิการ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ขณะมีอายุ ๑๓ ปี ที่วัดบ้านกร่าง อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี สอบได้นักธรรมชั้นตรี โท เอก และเปรียญธรรม ๓ ถึง ๙ ประโยคขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชาคุณาภิเษกให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในฐานะนาคหลวง ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีน้อยคนที่จะมีความสามารถจนได้รับโอกาสเช่นนี้

ภายหลังจบการศึกษา ได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองเลขาธิการมहाจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านได้สร้างความก้าวหน้าให้มหาวิทยาลัยทั้งด้านบริหารและวิชาการอย่างมาก โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นบทบาทและภาวะทางสังคมที่เพิ่มขึ้นของสงฆ์ รวมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นที่ยอมรับมาจนปัจจุบัน สำหรับงานบริหารคณะสงฆ์ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ปรับปรุงกิจการภายในวัดจนเป็นระเบียบเรียบร้อยแล้วได้ยื่นหนังสือลาออกในพ.ศ. ๒๕๑๙ แต่ก็ยังช่วยเหลืองานของคณะสงฆ์ตลอดมา และมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระพี้ อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

นับจากอุปสมบทจนถึงปัจจุบันมากกว่า ๓๐ ปี ชีวิตของท่านเต็มไปด้วยการอุทิศให้กับงานเผยแผ่พระศาสนา ช่วยชี้นำสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตน เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขสงบ โดยการใช้ปัญญาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ บนพื้นฐานของเหตุผลข้อเท็จจริง อันจะนำไปสู่ความมีสันติภาพในโลกมนุษย์ เป็นการทำงานทั้ง

ภายในและต่างประเทศทุกรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นที่ปรึกษาของหน่วยงานต่างๆ และงานนิพนธ์

งานนิพนธ์ด้านเอกสารวิชาการและตำราต่างๆนั้น ปัจจุบันท่านได้นิพนธ์ไว้มากกว่า ๑๕๐ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทย และมีภาษาต่างประเทศบ้าง ซึ่งนับวันจะเพิ่มปริมาณขึ้น ทุกเรื่องล้วนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นงานที่ดีเยี่ยมตามมาตรฐานของงานวิชาการ มีความถูกต้องชัดเจนทั้งด้านภาษา และหลักวิชาการทางศาสนา ตลอดจนความสมบูรณ์ของการอ้างอิง ประการสำคัญที่สุดคือเนื้อหาสาระให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคมของมวลมนุษย์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างมาก งานนิพนธ์ของท่านต้องเพิ่มจำนวนการพิมพ์เสมอ เนื่องจากท่านมีฉันทะในการสร้างงานวิชาการเพื่อประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ท่านได้มอบลิขสิทธิ์ในการพิมพ์แบบให้เปล่าทุกครั้ง รางวัลที่ได้รับจากงานนิพนธ์ทั้งหมดก็มอบให้เป็นการศึกษาของพระภิกษุสามเณรตลอดมา

ในด้านการเผยแพร่ต่างประเทศนั้น ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายที่ต่างประเทศหลายครั้ง เช่น บรรยายเรื่องพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ที่ University Museum, University of Pennsylvania ไปสอนพุทธศาสนาครั้งละ ๑ ภาคเรียนหลายครั้งที่ Swarthmore College ใน Pennsylvania เป็น Guest Lecturer ที่ Faculty of Arts and Sciences, Harvard University เป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions, Harvard University เป็น Research Fellow ที่ Faculty of Divinity, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระภิกษุที่ได้รับการอาราธนาพระพุทธรูปมาให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุมนานาชาติขององค์กรระดับโลกหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาธรรมเรื่อง “Buddhism and Peace” ในการประชุม The International Conference of Higher Education and the Promotion of Peace ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เรื่อง “Identity of Buddhism” ในการประชุม Buddhist Knowledge Exchange Program in Honour of His Majesty the King of Thailand ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และปาฐกถาเรื่อง “Influence of Western vs. Asian Thought on Human Cultural Development” ในการประชุมปฏิบัติการพัฒนาเด็กและวัยรุ่นแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๖ และในการประชุมสมัชชาศาสนาโลก ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้จัดทำสารบรรยายเรื่อง “A Buddhist Solution for the Twenty-first Century”

มอบให้ที่ประชุม เนื่องจากท่านอาพาธด้วยโรคสายเสียงอักเสบ Dr. Jim Kenney ประธานในที่ประชุมจึงได้เป็นผู้อ่านแทน

ในปัจจุบันชีวิตที่อุทิศต่องานพระศาสนา สังคมของมนุษยชาติของพระธรรมปิฎก มีความสงบ เรียบง่าย มีวัตรปฏิบัติที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญและความสนใจต่อบุคคลที่เข้าพบโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา ผิวพรรณ และเพศ เป็นพระสงฆ์ที่ทำความประโยชน์ต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนา และสังคมของมวลมนุษยชาติอย่างหาที่เปรียบได้ยาก นับเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์และมวลมนุษยโลก ได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์ เป็นผู้มีความรู้และฉันทะต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานสำคัญต่างๆ เพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งในองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของสังคมไทย จึงทำให้มีบุคคลสนใจศึกษาวิจัยประวัติและแนวคิดของท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Dr. Grant Olsen จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาวิจัยประวัติของท่านในฐานะทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสูงสุดคนหนึ่ง กล่าวได้ว่า ท่านเป็นตัวแทนด้านสติปัญญาของประชาชาติที่ชาวโลกสามารถอ้างอิงได้ด้วยคามภูมิใจ

แม้ท่านจะทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทนสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ซึ่งได้เล็งเห็นถึงความเป็นเลิศทางด้านวิชาการของท่าน ก็ได้ถวายปริญญาคุณวุฒิปณัติกิตติมศักดิ์หลายสาขา คือ

๑. ทางด้านพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่ทำความประโยชน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา อย่างหาที่เปรียบได้ยาก ผลงานนิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การบรรยายธรรมในมหาวิทยาลัยชั้นนำทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ และการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดองค์การบริหารของคณะสงฆ์

๒. ทางด้านปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๘ เนื่องจากผลงานด้านการบรรยายธรรมทางพระพุทธศาสนา และผลงานนิพนธ์ของท่าน ซึ่งมหาวิทยาลัยได้นำมาเป็นหนังสือให้นักศึกษาได้เรียน

๓. ทางด้านการศึกษา จาก

- มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๐

- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๓
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๗
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๘

เนื่องจากความเป็นผู้นำทางปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมของประเทศ การวิเคราะห์ปัญหาด้านการศึกษาของท่านประกอบด้วยความรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ทันท่วงทีต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิทยาการในปัจจุบัน โดยไม่ละเลยแนวคิดที่มีคุณค่าของพุทธปรัชญา

๔. ทางด้านภาษาศาสตร์

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑
- มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๒

เนื่องจากความสามารถเข้าใจแก่นแท้และธรรมชาติของภาษา ได้ส่งเสริมให้การประกอบภารกิจด้านการศาสนาของท่านประสบผลสำเร็จในหมู่มชนเป็นวงกว้าง ทั้งภายในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจเรื่องภาษาศาสตร์สังคมอย่างลึกซึ้งถึงความแตกต่างของคนทีประกอบกันขึ้นมาเป็นชุมชนและสังคม ผลงานของท่านจึงเข้าถึงกลุ่มผู้รับได้อย่างดีทุกประเภท เพราะท่านสามารถเลือกใช้รูปแบบภาษาได้อย่างเหมาะสม หลักฐานทางรูปธรรม คือท่านได้จัดทำพจนานุกรมพุทธศาสนา เป็นฉบับประมวลศัพท์และฉบับประมวลธรรม

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับรางวัลอื่นๆอีก คือได้รับพระราชทานโล่รางวัล “มหิดลวารานุสรณ์” พ.ศ. ๒๕๓๒ และรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” สาขาเผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ล่าสุด ยูเนสโกได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพให้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติให้รับรางวัลนี้ ซึ่งเป็น การสร้างเกียรติประวัติและชื่อเสียงให้ประเทศไทยอย่างภาค

สารบัญ

ประวัติ ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ศาสนาและเยาวชน

สภาพความสนใจต่อศาสนาและจริยธรรม	๑
คุณค่าและความจำเป็นของศาสนาและจริยธรรม	๓
ศาสนาและจริยธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน	๗
ปัญหาที่เผชิญหน้ามนุษย์ในยุคพัฒนา	๑๒
แง่พิจารณาในการที่ศาสนาจะแก้ปัญหา และพัฒนาเยาวชน	๑๘
ลักษณะปัญหาในการพัฒนาของสังคมไทย	๒๒
ปัญหาที่รอหน้าการพัฒนาอุตสาหกรรม	๓๐
พร้อมหรือไม่ที่จะก้าวสู่ยุคข่าวสารข้อมูล	๓๕
จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน	๓๙
รุ่งอรุณของการศึกษา	๔๒
พัฒนาจากความเป็นผู้ตาม-ผู้รับ	
สู่ความเป็นผู้นำ-ผู้ให้	๖๓
งานเผยแพร่ธรรม ของ มูลนิธิพุทธธรรม	๗๑

ศาสนาและเยาวชน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ศาสนาและเยาวชน*

สภาพความสนใจต่อศาสนาและจริยธรรม

เราบ่นกันมานานแล้วว่า เยาวชนไม่ค่อยสนใจศาสนา และจริยธรรม ความจริงก็ไม่ใช่เฉพาะเยาวชนเท่านั้น ที่ดูเหมือนว่าไม่สนใจศาสนาและจริยธรรม แต่คนจำนวนมากทั่วๆ ไปทีเดียว ก็เป็นอย่างนั้น บางทีการที่เยาวชนไม่สนใจศาสนาและจริยธรรมนั้น เหตุอย่างหนึ่งอาจเป็นเพราะผู้ใหญ่ นั้นเองไม่สนใจ เด็กจึงไม่สนใจไปด้วย เพราะฉะนั้น สภาพความไม่สนใจศาสนาและจริยธรรมนี้ จึงนับว่าเป็นสภาพ ปัญหาทั่วไปของสังคม

จะอย่างไรก็ตาม ในเวลานี้ได้มองเห็นกันว่า ผู้ที่รับผิดชอบสังคม เช่นในวงการศึกษาเป็นต้น ได้หันมาให้ความสนใจ

* ปาฐกถาธรรมในการสัมมนาเรื่อง ‘การส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม แก่เยาวชน’ วันพุธที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๒ เวลา ๑๐.๓๐-๑๒.๐๐ น. ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

เอาใจใส่เรื่องศาสนาและจริยธรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะในระยะสัก ๑๐-๒๐ ปีมานี้ มีการพูดกันถึงเรื่องปัญหาศาสนาและจริยธรรม และได้มีความคิดกันในแง่ที่ว่า จะต้องให้การศึกษที่เน้นหนักเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม หันไปทางไหน กระทรวง ทบวง กรม อะไรก็ตาม ที่รับผิดชอบในด้านการศึกษาในปัจจุบันนี้ ผู้บริหารเมื่อพูดในที่ประชุมก็มักจะต้องเน้นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม แสดงว่าเดี๋ยวนี้เราเห็นความสำคัญของเรื่องนี้กันมาก เหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นความสำคัญขึ้นมา อาจจะเป็นเพราะเวลานี้มีปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมมาก หมายความว่า มีความขาดแคลน หรือบกพร่องย่อยหย่อนในเรื่องเหล่านี้มาก

นี่เป็นประการหนึ่ง แต่อีกด้านหนึ่ง ที่ไม่ควรจะมองข้ามก็คือ สภาพความเจริญทางวัตถุ และการพัฒนาต่างๆ ที่เราเน้นในด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีอะไรต่างๆ เหล่านี้ ได้ดำเนินมายาวนาน จนถึงจุดที่รู้สึกว่าจะติดตัน ก็จึงมีคนอย่างน้อยบางกลุ่มเริ่มมีความรู้สึกเบื่อ และผิดหวังต่อความเจริญทางวัตถุเหล่านั้น เห็นว่าไม่สามารถจะสนองความต้องการของชีวิตได้อย่างแท้จริง ไม่สามารถจะให้ความสุขที่แท้จริงแก่ชีวิต คนเหล่านี้ได้หันมาสนใจทางศาสนาและจริยธรรม กระแสความเคลื่อนไหว หรือแนวโน้มแบบนี้ปรากฏขึ้นโดยทั่วไป

ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทย แต่เริ่มมาแต่ประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือประเทศที่เป็นผู้นำในการพัฒนานั่นเอง

เพราะฉะนั้น มองในแง่หนึ่งก็เป็นนิมิตที่ดีว่า ได้มีการสนใจในเรื่องศาสนาและจริยธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ถ้าว่าโดยทั่วไปเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว กระแสความตื่นเต้นความเพลิดเพลินลุ่มหลงมัวเมาในทางวัตถุก็ยังคงมากอยู่นั่นเอง ฉะนั้น จึงไม่ใช่เรื่องที่เราจะมีความประมาท หรือพอใจว่าเดี๋ยวนี้คนหันมาสนใจศาสนาและจริยธรรมกันมาก เพราะเมื่อมองโดยเทียบอัตราส่วนแล้ว ก็ยังนับว่าน้อยอยู่นั่นเอง

คุณค่าหรือความจำเป็นของศาสนาและจริยธรรม

ความจริงนั้น ศาสนาและจริยธรรมเป็นปัจจัยแวดล้อมชีวิตและสังคม ที่ช่วยหล่อเลี้ยงรักษาชีวิตและสังคมของมนุษย์ไว้ เป็นสิ่งที่แผ่ซ่านกันไปหมด ปกคลุมการดำเนินชีวิตและกิจกรรมของมนุษย์ทุกด้าน เป็นแกนนำและกำกับทั้งชีวิตของบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เป็นไปด้วยดี

ความสำคัญของศาสนาและจริยธรรมนั้น อุปมาอย่างหนึ่งก็เหมือนกับเรื่องน้ำและอากาศ น้ำและอากาศนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต อันนี้เป็นความจริงที่ทุกคนยอมรับแน่นอน เพราะว่าถ้าขาดน้ำวันเดียวคนก็แทบจะตาย

ยิ่งถ้าขาดอากาศด้วยแล้ว ประเดี๋ยวเดียวลัทธิก็อดใจสองอดใจก็อาจจะตาย ดีไม่ดีถ้าพื้นไม่ทันถึงจะไม่ตายก็อาจเป็นอัมพาตไปเสียก่อน เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ศาสนาและจริยธรรมก็เหมือนกัน ทำนองเดียวกับน้ำและอากาศนี้แหละ เป็นสิ่งที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสังคมของเราอยู่โดยไม่รู้ตัว

แต่สิ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง ที่สำคัญอย่างยิ่งนี้ บางทีมนุษย์ก็ไม่เห็นความสำคัญ น้ำและอากาศนั้น แม้จะมีความจำเป็นแก่ชีวิต เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ในแง่ของตัวความจริง แต่ในแง่ความรู้สึกของมนุษย์แล้ว ก็ไม่ค่อยเห็นความสำคัญ มนุษย์จะไม่เห็นคุณค่าของอากาศบริสุทธิ์ ไม่เห็นคุณค่าของน้ำบริสุทธิ์มากเท่าไรนัก จนกว่าจะเกิดปัญหาขึ้นกับสิ่งเหล่านี้เมื่อไรเกิดการขาดแคลน หรือสิ่งเหล่านี้เกิดความเน่าเสีย วิปริตขึ้นมา เป็นพิษเป็นภัยอันตราย มนุษย์จึงจะเริ่มรู้สึกตัว และเห็นคุณค่าของมัน

อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในสภาพที่อากาศเริ่มจะไม่บริสุทธิ์ น้ำเริ่มจะเสียนี้ คนจำนวนมากก็ยังไม่รู้ตัวอยู่นั้นแหละ ยังหลงระเริงเพลิดเพลินอยู่กับสิ่งที่ปลุกเร้า สนองความต้องการทางเนื้อหนัง และทะยานหาความสุขต่างๆ เพราะเหตุที่มีวฬผลิตเพลินมัวเมากันอยู่นั้น ก็เลยอยู่ท่ามกลางอากาศที่ไม่

บริสุทธิ์ อยู่ใกล้กับน้ำที่ไม่บริสุทธิ์ได้ โดยไม่สำนึกไม่ตระหนักในภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ชีวิต

อันนี้ก็เหมือนกัน ถึงแม้ว่าสภาพความขาดแคลนทางศาสนาและจริยธรรมจะเกิดขึ้น แต่เพราะความตื่นเต้นหลงมัวเมาในความสุขทางด้านวัตถุเป็นต้น ก็ทำให้คนอยู่ท่ามกลางสภาพเหล่านั้น โดยไม่ตระหนักถึงภัยอันตราย แล้วก็ไม่ได้คิดที่จะพยายามแก้ไข แต่เมื่อไรขาดแคลนจริงๆ อย่างน้ำและอากาศนี้ ถึงขนาดที่เป็นอันตรายถึงชีวิต ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว คนจะรู้สึกตัว แล้วก็เรียกร้องหาแสดงความต้องการกันอย่างเต็มที่ ตอนนั้นแหละ น้ำและอากาศจะมีคุณค่าอย่างที่สุด เหมือนอย่างคนที่เดินทางไปไกลๆ ในทะเลทราย เป็นต้นแล้วไม่มีน้ำจะกิน ถึงตอนนั้น น้ำนิดเดียวก็มีค่ามากที่สุด พยายามชวนชวายดิ้นรนหาจนสุดความสามารถ เพื่อจะให้ได้มาซึ่งน้ำ อากาศก็เช่นเดียวกัน นี่เป็นเรื่องของสิ่งที่มีคุณค่าจำเป็นต่อชีวิตที่คนไม่ค่อยรู้สึกตัว

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างมีอยู่อย่างหนึ่งระหว่างน้ำและอากาศกับศาสนาและจริยธรรม กล่าวคือ ในเรื่องน้ำและอากาศนั้น คนขาดไปแล้ว ก็รู้ว่าตัวนี้ขาดอะไร และต้องการอะไร อันนี้เป็นข้อดีอย่างหนึ่ง คือเขารู้ว่าเขาขาดน้ำ ต้องการน้ำ เขาขาดอากาศ ต้องการอากาศ แต่ศาสนาและจริยธรรม

นี้ มีลักษณะที่ประณีตเป็นนามธรรมมาก จนกระทั่งว่า แม้คนจะขาดสิ่งเหล่านี้ ถึงจะมีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่รู้ว่าขาดอะไร ไม่รู้ว่าตัวต้องการอะไร ก็เลยเป็นปัญหามาก ทำให้ต้องมาสร้างความรู้ความเข้าใจ ชี้แจงกันเพื่อให้ตระหนักเห็นในคุณค่าและความสำคัญ เป็นเรื่องของการที่จะต้องให้การศึกษามาชี้แจง จึงต้องมาจัดการสัมมนากันขึ้น ถ้าหากว่าคนเห็นง่าย ๆ ถึงความจำเป็นของมัน เหมือนอย่างน้ำและอากาศ เราก็คงไม่ต้องมาจัดประชุมอย่างนี้ซึ่งเป็นเรื่องที่เสียเวลาและแรงงานอย่างมากมาย นี่ก็เป็นเรื่องของศาสนาและจริยธรรม ที่ว่ามีความจำเป็นสำหรับชีวิตและสังคมเป็นอย่างมากเปรียบประหนึ่งน้ำและอากาศ

เวลานี้มนุษย์เราเริ่มจะมีปัญหากับน้ำและอากาศมากขึ้น เดียวนี้น้ำเปล่าเราต้องซื้อแล้ว มีราคาขวดละ ๓-๕ บาท สมัยก่อนคนนี้ไม่ถึง ถอยหลังไปสัก ๕๐ ปี ใครจะไปนึกว่าคนในสมัยปัจจุบันนี้จะต้องซื้อน้ำเปล่าๆ รับประทาน ต่อไปในภายหน้า อีก ๑๐๐-๒๐๐ ปี เป็นไปได้ไหมที่คนจะต้องซื้ออากาศบริสุทธิ์มาหายใจ อาจจะต้องซื้ออากาศบริสุทธิ์เป็นถุงๆ แล้วก็แขวนคอเดินไปในที่ต่างๆ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าจะพิจารณา

เรื่องศาสนาและจริยธรรมก็เหมือนกัน คนปัจจุบันนี้เจริญทางวัตถุ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปมาก

เราก็ตื่นเต้นกันไป ไม่รู้ว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว จะก่อให้เกิดพิษภัยอะไร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น ถ้าไม่รู้เท่าทัน ไม่รู้จักใช้ ไม่รู้จักควบคุมให้ดีก็อาจจะเป็นโทษ ในด้านวัตถุก็ก่อให้เกิดน้ำเสีย อากาศเสีย เป็นต้น เป็นภัยอันตรายแก่ร่างกาย และในเวลาเดียวกัน ด้านนามธรรม เมื่อไม่รู้จักใช้ ไม่รู้จักควบคุม เทคโนโลยี และความเจริญทางเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาก่อให้เกิดปัญหาแก่ศาสนาและจริยธรรม เราต้องมองพร้อมกันไปทั้งสองอย่าง

ที่นี้ องค์กรต่างๆ ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับศาสนาและจริยธรรม ก็จะต้องมีบทบาทในการที่จะเพียรพยายามทำให้มนุษย์ทั้งหลายตระหนักรู้ในความสำคัญ และความจำเป็นของศาสนาและจริยธรรม และพยายามที่จะแสดงคุณค่า เผยแผ่ให้คนทั้งหลายยอมรับเอาศาสนาและจริยธรรมไปใช้ประโยชน์ หรือที่จะพัฒนาคนให้มีศาสนาและจริยธรรม โดยเฉพาะก็คือ บทบาทในด้านการศึกษา

ศาสนาและจริยธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

ในการที่ศาสนาและจริยธรรม จะทำบทบาทให้สำเร็จนั้น จุดสำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องให้ความสนใจมาก ก็คือ เรื่องเยาวชน เพราะเราก็ยอมรับกันอยู่แล้วว่าเยาวชนนั้นเป็น

อนาคตของชาติ เป็นอนาคตของสังคม เด็กวันนี้ก็คือผู้ใหญ่ในวันหน้า คิดอย่างนี้เรามีกันทั่วไป พุดกันบ่อยๆ ในทางพุทธศาสนาเองก็มีพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งว่า *ปุตตา วตฺถุ มนุสฺसानิ* ‘ปุตตา’ ลูก หรือบุตรทั้งหลายนั้น แปลงง่ายๆ ก็คือเด็กๆ นั่นเอง พุทธภาษิตนี้จึงขอแปลง่ายๆ ว่า ‘เด็กๆ เป็นผู้รองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ’ หรือ ‘เด็กทั้งหลายคือผู้รองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ’ อันนี้เราคงยอมรับกันว่า ถ้าไม่มีเด็กๆ แล้วมนุษยชาติก็อยู่ไม่ได้ แต่ถ้าเด็กนั้นจะเป็นที่รองรับมนุษยชาติไว้ได้เป็นอย่างดี ก็ต้องให้เป็นเด็กที่มีคุณภาพ

การที่เด็กจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องมีความดีและจริยธรรม ซึ่งมาจากบ่อเกิดที่สำคัญ คือหลักพระศาสนา ที่นี้ เมื่อศาสนาเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชนแล้ว เราจะดำเนินการกันอย่างไร ในการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนมีศาสนาและจริยธรรม เพื่อที่จะพัฒนาชีวิตให้เจริญเติบโตขึ้นในท่ามกลางบรรยากาศที่พร้อมไปด้วยศาสนาและจริยธรรม โดยที่ว่าทั้งคนที่แวดล้อมและตัวเด็กนั้นต่างก็เป็นคนมีศาสนาและจริยธรรมด้วยกัน

ในการพิจารณาเรื่องนี้ก็อาจจะมองได้หลายแง่ อย่างหนึ่งก็คือ มองดูว่าเราจะต้องทำอะไรบ้าง ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับเด็กนี้ ในการที่จะทำให้มีศาสนาและจริยธรรม มีขอบเขตอะไรที่จะ

เข้าไปเกี่ยวข้องบ้าง เริ่มต้นคิดว่าต้องมองดูที่ตัวเด็กเองนั่นแหละ คือพิจารณาเด็ก โดยสัมพันธ์กับตัวของเด็กเอง จากนั้นก็พิจารณาตัวเด็กนั้น โดยสัมพันธ์กับชุมชนของเขา และสังคมประเทศไทยทั้งหมดนี้ แล้วก็พิจารณาเด็กนั้นโดยสัมพันธ์กับโลกทั้งโลก แล้วเราก็จะมองเห็นแง่ต่างๆ ที่ศาสนา และจริยธรรมจะเข้าไปเกี่ยวข้อง กล่าวคือ

เริ่มพิจารณาดังแต่ในแง่ที่หนึ่งว่า เด็กนั้นกับตัวเขาเอง หรือเยาวชนกับตัวของเขาเองนั้น ศาสนาจะมีอะไรให้แก่เขาบ้าง เราจะพัฒนาเด็กและเยาวชนขึ้นมาให้เป็นคนอย่างไร ให้เป็นคนที่มีบุคลิกภาพอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร ทำอย่างไร จะให้เขามีชีวิตที่มีความสุข เป็นต้น นี่เป็นเรื่องในแง่ของเด็กกับตัวของเขาเอง หรือเยาวชนกับตัวของเขาเอง เป็นแง่ที่หนึ่งที่เราจะต้องสนใจ เป็นแง่พิจารณาว่า ศาสนาและจริยธรรมมีอะไรให้เขา และจะช่วยหล่อเลี้ยงพัฒนาชีวิตเขาอย่างไร

ที่นี้แง่ที่สอง ก็คือการพิจารณาตัวเด็กนั้นโดยสัมพันธ์กับสังคมไทย ขณะนี้เราพุดกันในประเทศไทย ก็กำหนดเอาสังคมไทย สังคมไทยนี้แยกย่อยออกไป อาจจะแบ่งง่ายๆ คร่าวๆ เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับที่หนึ่ง ได้แก่ ตัวเด็กโดยสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นของเขาเอง และระดับที่สองในวงกว้างออกไปเหนือขึ้นไป ได้แก่ เด็กนั้นโดยสัมพันธ์กับสังคมไทยทั้งหมด

ข้อนี้หมายความว่า เราจะให้เด็กของเราเป็นคนที่บำเพ็ญประโยชน์ หรือมีคุณค่าต่อสังคมไทยอย่างไร มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมของเขาอย่างไร รวมทั้งการแก้ปัญหาต่างๆ ในทางสังคมที่มีอยู่

อาจจะพูดได้ว่า สังคมปัจจุบันนี้มีปัญหา มาก ปัญหาสังคมนั้น เป็นไปทั้งในด้านความเสื่อมโทรมอ่อนแออ่อนแอ เช่น การมีอบายมุขมากมาย โดยเฉพาะเรื่องของการเสพติด การพนัน และการประพฤติผิดวิปริตทางเพศ เป็นต้น ตลอดจนการทุจริตคอร์รัปชันต่างๆ ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เสื่อมโทรมในทางสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กอยู่ ซึ่งเด็กจะต้องไปประสบเผชิญและอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านี้ เราจะต้องพัฒนาตัวเด็กขึ้นไป เพื่อไม่ให้เป็นอย่างนั้น และเพื่อจะสร้างสรรค์สังคมใหม่ให้เปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นกระแสที่ไม่ดี หันมาเป็นแนวทางที่ถูกต้อง อันนี้ในด้านหนึ่ง คือ ความอ่อนแอ และเสื่อมโทรมที่เราเห็นกันทั่วไปและกบั่นกันมาก

ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือปัญหาเกี่ยวกับความรุนแรง ได้แก่ การเบียดเบียน และการทำลายความขัดแย้งในทางสังคม การต่อสู้ การข่มเหง การเอาไรต์เอาเปรียบอะไรต่างๆ ตลอดจนทำลายกัน อันนี้ก็เป็นปัญหาของสังคมอีกด้านหนึ่ง ซึ่งก็มามาก ปัญหาทั้งสองด้านนี้สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความเสื่อม

โทรมอ่อนแอ และการเบียดเบียนรุนแรงต่อกันและกัน เป็นปัจจัยที่อิงอาศัย ส่งเสริมหนุนซึ่งกันและกันให้ทวีเพิ่มพูนยิ่งขึ้น เราจะต้องมองดูศาสนาและจริยธรรมที่จะให้หรือจะนำมาพัฒนาตัวเด็ก โดยสัมพันธ์กับปัญหาสังคมนี้ว่าจะช่วยทำให้เด็กของเราพัฒนาขึ้นมาในลักษณะที่แก้ปัญหาสังคมได้อย่างไร ให้เขาเป็นคนที่ช่วยแก้ปัญหาสังคม โดยที่ตัวเขาเองก็ไม่ใช่เป็นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมเหล่านั้น แต่เป็นผู้ที่จะไปช่วยพัฒนาสร้างสรรค์สังคมต่อไป

แง่ที่สามารถคือ มองตัวเด็กนั้นโดยสัมพันธ์กับโลกทั้งหมด เมื่อกี้นี้เรามองในแง่สังคมไทยคือมองในแง่ที่ว่า จะสร้างพลเมืองที่ดี หรือสมาชิกของสังคมไทยที่ดี ที่นี้เด็กนั้นนอกจากเป็นพลเมืองก็เป็นพลโลกด้วย จึงต้องมองดูเด็กในฐานะที่เป็นพลโลก เราจะสร้างเด็กให้เป็นคนอย่างไร ให้เติบโตขึ้นเป็นคนที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของโลกมนุษย์ของอารยธรรมของมนุษย์ มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์พัฒนาอารยธรรมของมนุษย์อย่างไร อันนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน เรามักจะมองจำกัดแคบในแง่ของสังคมไทยเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน โลกของเราแคบมากแล้ว เราจะพิจารณาแค่นั้นไม่ได้ โดยเฉพาะในการที่จะให้ชาติของเรามีความพัฒนาเจริญก้าวหน้า เราจะต้องมองกว้างถึงสังคมโลกหรือประชาคมโลกทั้งหมด ใน

แย้งที่ว่าเรามีอะไรที่จะให้แกโลกบ้าง หรือมีส่วนร่วมอะไรใน การสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกมนุษย์ชาติไทยเรานี้ได้ สร้างสรรค์พัฒนาสังคมของตัวเองเรื่อยมา แล้วเราได้มีอะไร ที่เป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญแห่งอารยธรรมของ มนุษยชาติบ้าง อันนี้ก็เป็นข้อที่ต้องคิดพิจารณา การสร้าง สรรค์อารยธรรมของโลกนั้น ในปัจจุบันจะต้องเน้นการแก้ ปัญหาเป็นสำคัญ เพราะเวลานี้โลกมนุษย์ที่ว่าเจริญมากมาย นั้น ก็เจริญไปพร้อมกับปัญหาที่มากขึ้นด้วย

ปัญหาที่เผชิญหน้ามนุษย์ในยุคพัฒนา

ปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันมากกว่า สังคมที่พัฒนานี้มี ปัญหามากมาย แล้วก็ปัญหาใหญ่ๆ ที่อาจจะนำมนุษย์- ชาติไปสู่ความสูญสิ้น ปัญหาเหล่านั้น มักจะแบ่งกันได้เป็น กลุ่มใหญ่ๆ ตามองค์ประกอบใหญ่ ๓ ส่วน เราเรียกว่า เป็น ปัญหาที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของการดำรงอยู่ด้วยดีของ มนุษยชาติ องค์ประกอบของการดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์มี ๓ ประการ คือ

๑. ตัวมนุษย์เอง
๒. สังคม และ
๓. ธรรมชาติ

ตัวมนุษย์นี้บางทีก็เรียกว่าชีวิต จัดเป็นองค์ประกอบที่ หนึ่ง องค์ประกอบที่สองได้แก่สังคม และองค์ประกอบที่ สามก็คือธรรมชาติแวดล้อมตัวมนุษย์เองหรือชีวิตนั้น ซอย ออกไปอีกเป็น ๒ ส่วน คือ กาย กับ ใจ องค์ประกอบ ๓ อย่างทั้งหมดนี้ เดี่ยวนี้เป็นที่ยอมรับกันมากกว่า จะต้องให้ ความเอาใจใส่ โดยคอยระวังให้ทั้ง ๓ อย่างนี้มีความประสาน กลมกลืนในทางที่เกื้อกูลต่อกัน มีความสมดุล มีความพอดี ในลักษณะต่างๆ ซึ่งจะทำให้โลกมนุษย์หรือมนุษยชาตินี้ ดำรงอยู่ได้ด้วยดี แต่ก่อนนี้เราได้ละทิ้งไม่เห็นความสำคัญ ขององค์ประกอบบางอย่าง เช่น ตัวมนุษย์เอง เราก็อาจจะให้ ความสำคัญแก่ร่างกาย ไม่ให้ความสำคัญแก่จิตใจ จึงถือว่า ขาดความสมดุลไป คือจะต้องมองโดยรวมทั้งหมด แต่เท่าที่ เป็นมาเรามององค์ประกอบไม่ครบทั้งหมด เอาแค่ชีวิตกับ สังคม ส่วนธรรมชาติแวดล้อมถูกปล่อยปละละเลย ถูกมอง ช้ามไปนาน

ปัจจุบันนี้ธรรมชาติแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่สำหรับ โลกมนุษย์ ขณะนี้ประเทศที่พัฒนาแล้วกำลังตื่นกลัวกันมาก ว่า ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กำลัง จะถึงขีดที่อาจจะทำให้มนุษยชาติสูญสิ้นไปก็ได้ เวลานี้สภาพ แวดล้อมเสื่อมโทรมมาก อากาศเสีย น้ำเสีย ดินเสีย อุณหภูมิ

ของโลกร้อนยิ่งขึ้น เพราะมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มาก ทำให้อุณหภูมิในบรรยากาศสูง และต่อไปก็จะทำให้น้ำในทะเลมีอุณหภูมิสูงขึ้น น้ำทะเลนั้นเป็นมวลใหญ่เหลือเกิน เมื่อเป็นมวลใหญ่มาก อุณหภูมิสูงขึ้นนิดหน่อย ขยายตัวส่วนละนิดละหน่อย รวมเข้าก็เป็นปริมาณน้ำที่เพิ่มขึ้นสูงขึ้นอย่างมากมาย ที่นี้ก็เกรงกันว่า น้ำที่มีอุณหภูมิสูงขึ้นในมหาสมุทรปัจจุบันนี้ กำลังมีระดับสูงขึ้นทุกปี ซึ่งถ้าสูงขึ้นในลักษณะ และในอัตราส่วนนี้ ในไม่ช้า น้ำจะท่วมประเทศต่างๆ ที่อยู่แถบชายฝั่งทะเล ต่อไปอาจจะมียน้ำท่วมโลก ไม่เฉพาะว่าน้ำในมหาสมุทรเมื่อมีอุณหภูมิสูงขึ้น จะขยายตัวเท่านั้น อุณหภูมิในบรรยากาศที่สูงขึ้นนั้นก็ยิ่งไปละลายน้ำแข็งที่ขั้วโลกอีก น้ำแข็งที่ขั้วโลกนั้นมีปริมาณมหาศาล เมื่อละลายมาแล้ว ก็มีส่วนที่จะช่วยท่วมโลกได้เช่นเดียวกัน

อีกตัวอย่างหนึ่งคือเรื่อง ozone layer ชั้นโอโซนในบรรยากาศก็มีปัญหา ขณะนี้สารที่เราใช้กันในการฉีดให้อากาศหอม สดชื่นบ้าง หรือใช้ในการทำตู้เย็นบ้าง มันได้ลอยขึ้นไปในบรรยากาศเป็นจำนวนมากมาย แล้วก็ไปทำลายชั้นโอโซนนี้ทำให้เกิดช่องโหว่ขึ้นมา และทำให้รังสีอัลตราไวโอเล็ตลงมาถึงมนุษย์มากขึ้น อันจะทำให้เกิดมะเร็งผิวหนัง และมีพิษมีภัยต่อสิ่งมีชีวิตเล็กๆ น้อยๆ เมื่อชีวิตเล็กๆ น้อยๆ เหล่า

นั้นตายไป ก็กระทบกระเทือนต่อชีวิตใหญ่ๆ เพราะในระบบนิเวศของโลกนี้ชีวิตทุกประเภทอิงอาศัยกันหมด เมื่อชีวิตเล็กถูกกระทบกระเทือน มันก็ส่งผลกระทบกระเทือนมาถึงชีวิตใหญ่ๆ จนถึงมนุษย์ แล้วก็อาจจะนำไปสู่ความพินาศสูญสิ้นของมนุษย์ได้

ปัญหาเรื่องธรรมชาติแวดล้อมนี้ ปัจจุบันมีมากมาย นอกจากอากาศที่วุ่นวายแล้วก็ยังมีเรื่องน้ำเสีย นอกจากน้ำเสียแล้วก็มีฝนน้ำกรด เพราะโรงงานอุตสาหกรรมที่ส่งควันขึ้นไปมีผลทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ฝนน้ำกรดขึ้นมาทำลายป่า ทำลายน้ำทะเล ทำลายชีวิตในทะเลหมดไปเป็นทะเลๆ อะไรเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาใหญ่ๆ ซึ่งในระยะยาวจะทำให้มนุษยชาติสูญสิ้น โลกนี้จะไม่อาจเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นปัจจุบันนี้ประเทศที่พัฒนาแล้วจึงหันมาใส่ใจในเรื่องนี้มาก ถือว่าองค์ประกอบในด้านธรรมชาติแวดล้อม มีความสำคัญอย่างยิ่ง

หันมามองดูในทางสังคม สังคมมนุษย์เองก็มีปัญหาภายนอกจากปัญหาจำพวกอาชญากรรม ยาเสพติด พหุติกรรม เบี่ยงเบนทางเพศ ความแปลกแยกทางวัฒนธรรม เป็นต้น แล้วก็มีความขัดแย้งกันมาก มีสงครามตลอดเวลา ไม่ได้หยุดรบกันเลย และที่น่ากลัวที่สุดก็คือสงครามนิวเคลียร์ ดังจะ

เห็นว่าเวลานี้ ประเทศที่พัฒนาแล้ว กลัวเรื่องสงครามนิวเคลียร์นี้เป็นอย่างยิ่ง

หันมาดูมนุษย์ที่ตัวชีวิต คือ กาย และใจของมนุษย์เอง ก็มีปัญหาทั้งกายและใจ ทางด้านร่างกายก็มีโรคร้ายไข้เจ็บหลายอย่างที่น่ากลัวมาก ทั้งๆ ที่ว่ามนุษย์ก็เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สามารถแก้ไขกำจัดโรคร้ายไข้เจ็บกันได้มากมาย โรคระบาดหลายอย่างถูกกวาดเรียบไปหมดแล้วจากมนุษยโลก องค์การอนามัยโลกประกาศว่า โรคนี้ๆ หมดไปแล้ว ไม่ต้องกลัวต่อไป ใครจะเดินทางไปต่างประเทศแทบไม่ต้องฉีดวัคซีน ไม่ต้องปลูกฝี ไม่ต้องป้องกันไข้ทรพิษ เพราะหมดไปแล้วจากโลก อะไรทำนองนี้ นับว่าเป็นความสำเร็จของมนุษย์อย่างยิ่งใหญ่ แต่ในเวลาเดียวกันมนุษย์ก็กลับต้องเผชิญโรคร้ายไข้เจ็บใหญ่ๆ ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นและเพิ่มพูนขยายตัว ที่ยังไม่รู้ว่าจะแก้ไขได้อย่างไร เพราะเป็นปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่มีผลกระทบมาจากปัจจัยด้านอื่นๆ ทางด้านสังคมบ้าง ทางจิตใจบ้าง ภาวะทางจิตใจที่ไม่มีความสุข มีความเครียด ก็ก่อให้เกิดโรค ทำให้เกิดโรคความดันโลหิตสูง ทำให้เกิดโรคหัวใจ และแม้แต่โรคมะเร็ง

ส่วนปัญหาทางสังคมก็มีผลต่อการเกิดโรคเหมือนกัน เช่น ทำให้เกิดโรคเอดส์ ซึ่งเป็นโรคที่กำลังมีปัญหามากแล้ว

มากที่สุดในปัจจุบัน มนุษย์เริ่มไม่แน่ใจว่า โรคเหล่านี้ หรือโรคใหม่อย่างอื่นที่มาในลักษณะนี้ อาจจะกวาดล้างมนุษย์ให้หมดไปจากโลกก็ได้ นี่ก็เป็นปัญหาทางด้านร่างกาย ในด้านปัญหาทางจิตใจ มนุษย์ในสมัยปัจจุบันนี้โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว กำลังมีปัญหาเรื่องความเครียดเป็นอย่างมาก โรคเครียดกำลังเป็นโรคใหญ่ที่ครอบงำประเทศที่พัฒนาแล้ว และโรคเครียดทางจิตใจนี้ ก็ส่งผลกระทบต่อร่างกายอย่างที่ว่ามาเมื่อก็ ทำให้เป็นโรคมะเร็งก็ได้ ทำให้เป็นโรคความดันโลหิตสูงหรือโรคหัวใจก็ได้ แล้วก็ส่งผลในทางสังคม ทำให้มนุษย์เกิดความขัดแย้งกันง่าย เพราะว่ อารมณ์หงุดหงิด มีความกระทบกระทั่งตลอดเวลา นอกจากนั้นยังทำให้มีปัญหาในการใช้เทคโนโลยี ทำให้ไม่มีความสุขรอบคอบ ไม่มีความใจเย็น จึงเกิดอุบัติเหตุทางเทคโนโลยีได้ง่าย เทคโนโลยียิ่งซับซ้อน มีประสิทธิภาพมากเท่าไร อุบัติเหตุที่เกิดจากเทคโนโลยีก็ยิ่งมีความร้ายแรงมากขึ้นเท่านั้น นี่ก็เป็นปัญหาที่โยงกันไปหมด

จิตใจของมนุษย์ปัจจุบันนี้มีปัญหา ไม่ค่อยมีความสุข มีความกระวนกระวาย มีความเครียด เสรีแล้วก็มีโรคจิต โรคประสาทมาก แล้วก็ฆ่าตัวตายมาก จะเห็นว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้ว คนฆ่าตัวตายกันมากขึ้น แต่ก่อนนี้คนแก่ๆ อย่าง

ในประเทศอเมริกาฆ่าตัวตายมาก เพราะว่าพอแก่แล้วก็เหงาว่าเหว่ ไม่มีใครเอาใจใส่ดูแล นั่นก็เป็นปัญหามาระยะหนึ่งแล้ว แต่พอมาถึงปัจจุบันนี้ คนหนุ่มคนสาว เด็กวัยรุ่น เกิดเป็นโรคฆ่าตัวตายมาก มีสถิติฆ่าตัวตายสูง ประเทศญี่ปุ่นก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีสถิติการฆ่าตัวตายของเด็กวัยรุ่นที่สูงมาก กลายเป็นว่า คนในโลกนี้เจริญมากขึ้น เห็นโลกเจริญขึ้น กลับไม่อยากอยู่ในโลก เห็นโลกนี้ไม่น่าอยู่เสียแล้ว มีความทุกข์ คือจิตใจไม่สบาย อยากฆ่าตัวตาย ตกลงไม่ต้องให้อะไรมาทำร้าย ก็ฆ่าตัวตายเอง ทำลายตนเองก็ได้ เพราะฉะนั้น มนุษยชาติในยุคที่พัฒนาแล้วนี้มีทางที่จะพิชิตสูญพันธุ์ได้หลายอย่างหลายประการ

แง่พิจารณาในการที่ศาสนาจะแก้ปัญหา และพัฒนาเยาวชน

ตกลงว่า องค์ประกอบ ๓ ประการของการดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษยชาติ ขณะนี้มีภัยร้ายแรงทั้งหมด สามอย่างที่แนะนำมนุษย์ไปสู่ความสูญพันธุ์ได้ทั้งนั้น ทั้งชีวิตด้านกายและใจก็มีปัญหามาก ด้านสังคมก็มีปัญหามาก ด้านธรรมชาติแวดล้อมก็กำลังเป็นปัญหาใหญ่ อย่างที่กล่าวมา เรื่องราวเหล่านี้ผู้ทำงานเกี่ยวกับศาสนาและจริยธรรมจะต้องมอง คือจะต้องเข้าใจ

และจะต้องรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วม มีความเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจะต้องเข้าไปจับจุดให้ถูกว่า เมื่อมองปัญหาเหล่านี้ในแง่ศาสนาและจริยธรรม จุดเกี่ยวข้องของเราอยู่ในแง่มุมไหน เราจะเข้าไปสัมพันธ์กับเรื่องเศรษฐกิจสังคม และเทคโนโลยีอย่างไร คือไม่มองที่จะแก้ปัญหาโดยลำพังตัวของศาสนาและจริยธรรมอย่างเดียว แต่จะต้องมองโดยความสัมพันธ์กับกิจกรรมด้านอื่นของมนุษย์ด้วย คือเราจะต้องไปสัมพันธ์กับเรื่องเศรษฐกิจ เราจะต้องไปสัมพันธ์กับเรื่องทางด้านจิตวิทยา ตลอดจนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนาและจริยธรรมต้องเข้าไปเกี่ยวข้องหมด แม้แต่การที่ว่าจะผลิตเทคโนโลยีกันอย่างไร จะใช้เทคโนโลยีกันอย่างไร ก็เป็นปัญหาทางจริยธรรมทั้งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งทีกล่าวน่าจะเป็นเรื่องทีศาสนาและจริยธรรมจะต้องเกี่ยวข้องทั้งหมด เป็นอันว่า เราจะต้องพิจารณาเรื่องการสร้างสรรค์และพัฒนาเด็กและเยาวชนนี้

ในแง่ที่หนึ่ง คือ มองที่ตัวเด็กเอง โดยสัมพันธ์กับตัวของเขาเอง อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า เราจะให้เด็กเป็นคนที่มีความหลากหลายอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร มีความสุขได้อย่างไร

ในแง่ที่สอง มองเด็กนั้นโดยสัมพันธ์กับสังคมไทย เริ่มตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาจนถึงสังคมไทยทั้งประเทศ ว่าเรา

จะให้เด็กและเยาวชนเป็นคนอย่างไร จึงจะพร้อมที่จะไปเป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคมไทยให้เจริญรุ่งเรือง เด็กและเยาวชนที่จะมาพัฒนาสังคมไทยต่อไปนี้ ควรจะมีคุณสมบัติหรือคุณภาพอย่างไร นี่ก็เป็นหน้าที่ของศาสนาและจริยธรรมที่จะต้องพิจารณา

ในแง่สุดท้าย ก็คือ มองในฐานะที่เยาวชนนั้นจะเติบโตเป็นพลโลกว่าเขาจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาโลก พัฒนาอารยธรรมมนุษย์อย่างไร ซึ่งอาจจะมองในแง่ที่ว่าเป็นคนไทยที่จะไปมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์อารยธรรมของโลก การมองทั้งหมดที่พูดนี้ เป็นการมองในแง่เทศะ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่จะเอาเป็นจุดตั้งได้ ในการพิจารณาว่าเราจะพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างไร แต่ยังมีแง่ที่สองที่จะต้องพิจารณาอีกคือ ในแง่กาละ ซึ่งจะต้องพิจารณาควคู่เคียงกันไปกับการมองทางด้านเทศะ ในแง่กาละนั้น แยกได้ ๒ ด้านคร่าวๆ คือ

แง่ที่ ๑. กาละที่เป็นเรื่องสามัญตลอดเวลา หมายความว่า เป็นเรื่องตลอดกาลนั่นเอง คือเราจะให้เด็กเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพอย่างนี้ๆ ซึ่งอยู่ได้ในทุกกาลสมัย ตามหลักการยืนตัวที่ว่า ในฐานะที่เป็นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด กาลใด สมัยใด ก็จะต้องเป็นคนที่มีคุณภาพอย่างนี้ อันนี้เรียกว่า พิจารณาในแง่กาละที่เป็นกลางๆ

เป็นเรื่องของกาลเวลาใดก็ได้ ไม่ขึ้นต่อยุคสมัย เป็นพื้นฐานยืนตัวในด้านกาลเวลา

แง่ที่ ๒. กาละที่เป็นของจำเพาะยุคสมัย เฉพาะกาลหรือเฉพาะสถานการณ์ หมายความว่า สังคมไทยเวลานี้มนุษยโลกในเวลานี้มีสภาพอย่างไร มีสถานการณ์ที่เป็นปัญหาอย่างไร ต้องการคุณสมบัติอะไรเป็นพิเศษ ขาดแคลนคุณธรรมและจริยธรรมอะไร มีความบกพร่องเกี่ยวกับศาสนาทางด้านไหนเป็นพิเศษ ซึ่งจะต้องเสริมสร้างเพิ่มเติมในด้านนั้น ๆ จุดเน้นอยู่ที่ไหน ในเฉพาะกาลสมัยนั้น แ่งนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญมากเช่นเดียวกัน

รวมความว่า จะต้องพิจารณาทั้งสองอย่างควบคู่กันไป คือจะต้องมองดูเด็กแง่ที่หนึ่ง ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งจะอยู่ในยุคใด สมัยใดก็ได้ มองว่าเขาจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างไร และในแง่ที่ ๒ มองว่าเฉพาะในยุคสมัยนี้ปัญหาคือเป็นอย่างไร แล้วพิจารณาการที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยสัมพันธ์กับปัญหานั้น และการแก้ปัญหาานั้น แล้วอันนี้จะโยงกลับไปหาเทศะเมื่อกันี้้อีก เช่นว่าในแง่เฉพาะกาลสมัย สังคมไทยในเวลานี้เป็นปัญหาอย่างไร จะต้องเน้นอะไร และในด้านปัญหาของโลกทั้งหมด ปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร จะต้องเน้นในแง่ไหนอย่างไร ทั้งหมดนี้เป็นแง่พิจารณา ซึ่งเราจะ

ต้องหยิบยกขึ้นมาพูดกันในการหาหนทางที่จะสร้างพัฒนาเยาวชน ถ้าเราได้แง่พิจารณาอย่างนี้แล้ว ก็จะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ลักษณะปัญหาในการพัฒนาของสังคมไทย

อนึ่ง ในเรื่องของกาลเวลานี้ ขอยกตัวอย่างสักหน่อยคือ เมื่อก็ได้บอกแล้วว่า เราพิจารณาปัญหาศาสนาและจริยธรรมของเด็กและเยาวชนนั้น ในแง่ที่ ๑ คือในแง่ของเวลาที่เป็นกลางๆ ยืนตัวอยู่ทุกยุคทุกสมัย และในแง่ที่สองว่า เฉพาะยุคเฉพาะสมัย ที่นี้ เราจะพิจารณาอย่างกว้างๆ ว่าสังคมไทยของเรา ในแง่เฉพาะยุคสมัยปัจจุบันนี้มีปัญหาอย่างไร สภาพของสังคมไทยในปัจจุบันนี้ ในแง่หนึ่ง อาจจะมองได้โดยเทียบกับวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ทั้งหมด ในสังคมที่พัฒนาแล้ว บางที่เขาแบ่งระยะเวลาการพัฒนาของมนุษย์เป็น ๔ ยุคสมัย

ยุคที่ ๑ คือ ยุคบุพกาล เป็นยุคที่มนุษย์ยังไม่รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการสร้างสรรค์ของตนเอง ต้องอาศัยธรรมชาติ โดยไปเที่ยวหาเก็บอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ คือพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มันขึ้นเอง เก็บเอาข้าวเอาผลไม้ต่างๆ มา แล้วก็เที่ยววิ่งล่าสัตว์ จับสัตว์มากินเป็นอาหาร ต่อมาเจริญขึ้นก็เป็นยุคที่ ๒

ยุคที่ ๒ คือ ยุคเกษตรกรรม มนุษย์เริ่มรู้จักทำมาหากินปลูกข้าวปลูกต้นไม้ของตนเอง และจับสัตว์มาเลี้ยง เป็นการรู้จักทำของของตนเอง โดยเรียนรู้อุทธรมชาติแล้วก็ดำเนินชีวิตปฏิบัติจัดทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของตนให้สอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติ แล้วสิ่งต่างๆ ก็เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ตามความต้องการของมนุษย์ เหมือนกับว่ามนุษย์ทำสิ่งของต่าง ๆ เป็นของตนเองได้ มีอาหารเป็นของตนเอง โดยที่ว่าปลูกพืชเอง แล้วก็เลี้ยงสัตว์เอง สภาพนี้เป็นยุคเกษตรกรรม ในยุคเกษตรกรรมนั้นนอกจากทำมาหากินเองแล้ว ยังนำมาแลกเปลี่ยน ค่าขายกันด้วย ทำให้สังคมมนุษย์เจริญขึ้นมามาก

ยุคที่ ๓ คือ ยุคอุตสาหกรรม เมื่อมนุษย์เจริญขึ้นไปอีก โดยรู้จักสร้างเครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ผลิตของกินของใช้ได้ทีละมากๆ ผลิตเครื่องมือที่ใช้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ และดำเนินชีวิตให้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ก็เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีเจริญมากขึ้น ในยุคเกษตรกรรมก็มีเทคโนโลยีขั้นพื้นฐาน แต่พอถึงยุคอุตสาหกรรมก็มีเทคโนโลยีขั้นพัฒนาตอนนี้ความสำคัญหรือบทบาทของเทคโนโลยีมากขึ้นเป็นอย่างยิ่ง แล้วต่อมาในปัจจุบันนี้ สังคมก็เจริญพัฒนามากขึ้นไปอีก จนก้าวขึ้นไปสู่ยุคใหม่ ที่เขาเรียกว่า ยุคข่าวสารข้อมูล

ยุคที่ ๔ คือ ยุคข่าวสารข้อมูล หรือยุคสารสนเทศ แล้ว

แต่จะบัญญัติศัพท์กันไป ยุคนี้เป็นยุคที่กำลังเริ่มเด่นขึ้นมา ถือว่ามนุษย์กำลังก้าวพ้นยุคอุตสาหกรรม หรือผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรมไปแล้ว นี่เป็นเรื่องการแบ่งยุคสมัยของประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ในประเทศไทยของเรานี้ ไม่ได้เป็นอย่างนั้น แท้จริง คือเราไม่ได้ก้าวมาตามลำดับอย่างนั้น เรามาอยู่ในยุคเกษตรกรรมและยังไม่ทันจะก้าวพ้นยุคเกษตรกรรมเลย ระบบอุตสาหกรรมก็เข้ามาจากต่างประเทศ เราก็อาจจะรับเอาอุตสาหกรรมเข้ามาไว้ โดยที่คนไทยส่วนมากก็ยังดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรมอยู่ แล้วทีนี้ขณะที่ยุคอุตสาหกรรมก็ยังไม่น่าตั้งตัวได้ คนไทยเรายังไม่ได้ทำสังคมของตนให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมสักหน่อย ก็พอดียุคข่าวสารข้อมูลเข้ามาอีก คอมพิวเตอร์เข้ามา ทีวี ดาวเทียม ข่าวสารข้อมูลต่างๆ แพร่สะพัดไปหมด พอระบบข่าวสารข้อมูลมาถึง คนไทยก็จะเอาอีก ตกลงยุคเกษตรกรรมก็ยังไม่ผ่าน ยุคอุตสาหกรรมก็ยังไม่ถึง ยุคข่าวสารข้อมูลก็มาอีก ปะทะกัน ๓ ยุคเลย คนไทยเรานี้อยู่หมดทั้ง ๓ ยุค

ดังนั้น เราจะต้องรู้จักสังคมไทยในลักษณะที่ต่างจากสังคมอื่น สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งไม่เหมือนกับสังคมที่พัฒนาแล้ว การแก้ปัญหาของสังคมไทยนั้น จะไปเอาอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วเช่น อเมริกา ไม่ได้ เพราะ

สังคมไทยมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ที่เป็นสังคมซึ่งคล้ายกับว่ามีทั้งยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคข่าวสารข้อมูลอยู่ด้วยกัน มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง เราจะต้องมีความเข้าใจในปัญหา และเหตุปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ให้ถูกต้อง

ในประเทศไทยปัจจุบันนี้ จะยกตัวอย่างว่าเรามีปัญหาในยุคเกษตรกรรมอย่างไร สังคมยุคเกษตรกรรมของคนไทยขณะนี้ ส่วนมากอยู่ในชนบท โดยที่ชาวชนบทส่วนมากเป็นชาวนาถึง ๗๕-๘๐% แต่เราก็มีปัญหา เช่นว่า เวลานี้ชาวชนบทรวมทั้งเด็กและเยาวชน พวกนี้อพยพออกจากภาคเกษตรกรรมในชนบท เข้ามาทำงานทำในภาคอุตสาหกรรมในกรุง ทำให้ชนบทและภาคเกษตรกรรมขาดแรงงานที่จะพัฒนาตนเอง เราต้องการให้ประเทศไทยได้พัฒนา แต่ในขณะที่ประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชนบท ชนบทนั้นก็ขาดแรงงานที่มีคุณภาพแล้ว จะพัฒนาตัวเองได้อย่างไร เมื่อคนที่มีคุณภาพในชนบทเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร ชนบทก็ขาดแคลนแรงงาน มีแต่คนแก่ และเด็กเล็กๆ ชนบทก็พัฒนาได้ยาก เพราะไม่มีปัจจัยที่สำคัญ คือแรงงานที่จะทำ

การพัฒนาด้านเกษตรกรรมของเรานี้ นอกจากจะมีปัญหาเรื่องแรงงาน ที่ออกจากถิ่นฐานไป แล้วก็อ่อนแอ เหลือ แต่แรงงานที่ไร้คุณภาพแล้ว ก็ยังมีปัญหาทางด้านค่านิยม

ของคนอีกด้วย ในสังคมไทยโดยทั่วไป คนค่อนข้างจะดูถูกอาชีพเกษตรกรรม ชาวไร่ชาวนาต้องการที่จะไปดำเนินชีวิตแบบอื่น เด็กโตขึ้นมาแล้วก็ดูถูกอาชีพของพ่อแม่ ไม่อยากทำนาทำไร่เหมือนอย่างพ่อแม่ แต่ต้องการอพยพเข้าไปอยู่ในเมือง ทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างอื่นที่หวังว่าจะทำให้เป็นผู้มีฐานะ เป็นนักธุรกิจ เป็นคนมีหน้ามีตาอยู่ในกรุง นี่เป็นเรื่องของค่านิยม

อย่างไรก็ตาม ค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพนี้ อิงอยู่กับค่านิยมนับถือฐานะทางเศรษฐกิจด้วย ดังนั้น ถ้าทำให้อาชีพเกษตรกรรมมีรายได้ดี การดูถูกอาชีพเกษตรกรรม ก็จะผ่อนคลายลงในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ ก็ปรากฏว่ามีลักษณะที่เป็นแนวโน้มในทางที่พึงตนเองไม่ได้ จะพาชีวิตและสังคมของตนเองไปสู่ภาวะที่หมดอิสระภาพ คนไทยนี้มีลักษณะที่รับง่าย รับเก่ง เข้าถึงเทคโนโลยีได้เร็ว เทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้ามาเท่าไรรับหมด ในภาคเกษตรกรรมในชนบทเทคโนโลยีก็เข้าไปถึง

เพราะฉะนั้น ปัจจุบันนี้ เราจะทำงานด้านเกษตรกรรมด้วยเครื่องมือทางเทคโนโลยีกันอย่างมาก เดียวนี้จะหาควายก็หาได้ยากเต็มทีแล้ว ไปต่างจังหวัด บางจังหวัดมองไม่เห็นเลยสักตัว รถวิ่งไปตลอดตั้งหลายชั่วโมง ไม่มีควายเหลือให้

เห็นเลย หมายความว่า เดียวนี้เราหันมาใช้ควายเหล็ก เอารถไถอะไรต่างๆ มาใช้แทนควายแทบหมดแล้ว ข้อสำคัญคือเทคโนโลยีนั้นเราก็ผลิตเองไม่ได้ จึงนำไปสู่ภาวะพึ่งพาเป็นประการที่ ๑ คือ พึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก

ประการที่ ๒ เมื่อใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ก็ต้องใช้น้ำมัน เชื้อเพลิง ซึ่งเราจะต้องอาศัยนำเข้ามาจากต่างประเทศ นอกจากนั้น เราก็นิยมใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ซึ่งก็ผลิตส่งเข้ามาจากภายนอกสังคมของตนเอง นอกห้องถิ่นของตน ล้วนแต่เป็นการที่ต้องพึ่งพาอาศัยภายนอกไปหมด ยิ่งกว่านั้นยังต้องใช้ยามาฆ่าแมลง ยามาหนุ่ ยามาปู ยามาหญ้า อะไรต่างๆ อีกเป็นการใช้สารเคมีที่ต้องนำเข้ามาจากภายนอกสังคมของตนเองทั้งสิ้น เพราะเป็นผลิตผลที่เกิดจากเทคโนโลยี ซึ่งตนเองไม่มีและไม่รู้จักผลิต เมื่อไม่มีก็ต้องไปซื้อหามาใช้ เป็นการพึ่งพาผลิตผลจากภายนอก ยิ่งกว่านั้น เมื่อไม่มีเงินพอที่จะซื้อก็ต้องไปกู้ยืมทุนจากภายนอกสังคมของตนอีก กลายเป็นการพึ่งพาในด้านทุนดำเนินกิจการ หรือทางด้านทุนทรัพย์ด้วย รวมความว่า เป็นลักษณะของการดำเนินกิจกรรมและการดำเนินชีวิตในแบบพึ่งพา ซึ่งจะนำสังคมไปสู่ความหมดอิสระภาพ ไม่เป็นสังคมที่ผลิตเทคโนโลยีและสิ่งต่างๆ เป็นของตนเอง ต้องพึ่งพาอาศัยขึ้นต่อภายนอก เกษตรกรรมในสภาพอย่างนี้เป็น

เกษตรกรรมที่มีความหวังน้อย มีความหวังที่ค่อนข้างเลือนลาง เพราะฉะนั้น เราจะต้องแก้ไข และจะต้องรู้ตระหนักว่าปัญหาเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับศาสนาและจริยธรรมด้วย อย่างมองแค่เพียงว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น ที่จริงศาสนาและจริยธรรมเป็นตัวแกนสำคัญของเรื่องทีเดียว เช่นในเรื่องค่านิยมเป็นต้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อเรื่องเหล่านี้อย่างมาก

จะขอยกตัวอย่างเช่นว่า ทำไมเทคโนโลยีจึงเข้าไปในชนบท และเข้าไปในลักษณะไหนบ้าง เทคโนโลยีเข้าไปในชนบท ในลักษณะใหญ่ ๒ ประการ คือ

๑. *ในด้านการผลิต* อย่างที่ได้กล่าวมา ซึ่งเป็นการผลิตที่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก เป็นเทคโนโลยีที่ขึ้นต่อผู้อื่น

๒. *ในด้านการเสพหรือบริโภค* คือ ใช้เทคโนโลยีเพื่อการบำรุงบำเรอชีวิต เพื่อความหรูหราฟุ่มเฟือย เช่น เห็นเขามีรถเครื่อง ก็ต้องมีบ้าง ตอนนี้มีเขามีรถปิคอัพ ก็ต้องมีบ้าง และมีโดยมุ่งเพื่อโก้เก๋มากกว่าจะมองถึงประโยชน์ในการใช้สอย หากยังไม่มียุทธรณ์พอ ก็ก๊วหนี้มสินมา พอใครมีทีวี มีวีดีโอ มีสิ่งฟุ่มเฟือยหรูหราอะไร ก็ต้องมีกันให้หมด ต้องแข่งกันมี แต่เมื่อได้มาแล้วก็ไม่ได้ใช้หาข่าวสารข้อมูล ไม่ได้หาความรู้ อันนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่สุดในสังคมไทย คือ สิ่งที่เป็นเครื่องมือสื่อสารข้อมูลเข้าไปถึงประชาชน แต่ไม่สื่อสารเข้าไป สื่อสาร

ไม่นำสารแต่กลับไปสื่อไร้สาร

สาร ก็คือ สาระ คำว่าสื่อสาร หมายความว่า นำพาส่งที่เป็นสาระเข้าไป คือ นำข้อมูลความรู้ต่างๆ หมายความว่า เรามีเทคโนโลยี มีทีวี มีวีดีโอ ทีวีดี ประสงค์ที่แท้จริงก็เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิต ด้วยการสร้างสรรค์ความรู้ ทำให้เกิดสติปัญญา และการได้แบบอย่างต่างๆ ที่จะเอามาใช้พัฒนาชีวิตและสังคมของตนเอง แต่เราซื้อหาสิ่งที่เป็นเครื่องมือสื่อสารที่เป็นเทคโนโลยีเหล่านี้ไปโดยที่ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ทางการสื่อสาร แต่ใช้เพื่อการบันเทิง สนุกสนานรื่นรมย์ มั่วเมา แม้แต่การพนัน โดยใช้ทีวีเล่นมวยตู้เป็นต้น เสร็จแล้วสิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะในชนบทไม่พัฒนา ทำให้มีลักษณะพึ่งพายังขึ้น

ตกลงว่า เทคโนโลยีเข้าถึงประชาชนในชนบทในลักษณะการผลิตที่เป็นการพึ่งพา แล้วก็สนองค่านิยมบริโภคในลักษณะที่นำเอาความสนุกสนานบันเทิง ความฟุ้งเฟ้อหรูหราเข้าไป ไม่ได้นำเอาความรู้ หรือสาระที่จะใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตเข้าไป ถ้าอย่างนี้ มันก็ล้วนแต่เป็นปัญหาทั้งสิ้น

ถ้าชุมชนชนบทอยู่ในสภาพอย่างนี้ ก็จะเป็นชุมชนที่หมดอิสรภาพ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องพึ่งผู้อื่นขึ้นต่อผู้อื่นทั้งหมดเรื่อยไป ภาคเกษตรกรรมและภาคชนบททั้งหมดก็จะไป

ไม่รอด ไม่สามารถจะพัฒนาให้ได้ผล รากฐานสำคัญของปัญหา นี้ คือความขาดแคลนบกพร่อง หรือความผิดพลาดทางศาสนาและจริยธรรม ทำอย่างไรเราจะแก้ค่านิยมเกี่ยวกับความฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อหรูหรา ค่านิยมบริโภคให้เบาบางลงได้

ทำไมเราจึงหาสิ่งฟุ่มเฟือยกันนัก บางทีเราก็กหาเพียงเพราะว่าเพื่อนเขามีกัน ฉันไม่มีแล้วจะน้อยหน้าเขาเป็นต้น ซึ่งเป็นค่านิยมของการอวดโก้ ซึ่งทำให้คิดแข่งกันว่าถ้าใครมีของใหม่สุดหรือแพงที่สุด คนนั้นไกว่าเขาอะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็นปัญหาทางจริยธรรม โยงไปถึงการไม่มีนิสัยรักงาน หรือการที่ไม่มีค่านิยมในการผลิต ซึ่งก็ล้วนเป็นปัญหาทางด้านจริยธรรมทั้งสิ้น เราจะต้องมองปัญหาเหล่านี้โดยสัมพันธ์กับศาสนาและจริยธรรม

ดังนั้น ผู้ที่มีความรับผิดชอบทางฝ่ายศาสนาและจริยธรรม จะต้องมองถึงบทบาทของตนเองว่าควรจะไปทำอะไร หรือจะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหายังไง นี่เป็นตัวอย่างในภาคเกษตรกรรม

ปัญหาที่ร่อนการพัฒนาอุตสาหกรรม

ที่นี้ ข้อที่สอง ในภาคอุตสาหกรรม เมื่อจะเข้าสู่ยุค

อุตสาหกรรม เรามีปัญหาอย่างไร เราอยากเข้าถึงยุคอุตสาหกรรม อยากเจริญตามฝรั่ง เวลาเรามองภาพของความเจริญ ภาพความเจริญที่เรา มองนั้น เป็นความเจริญแบบเอาฝรั่งเป็นแบบอย่าง เอานิวยอร์คบ้าง เอาชิคาโกบ้าง เป็นตัวอย่าง เดียวนี้ก็อาจจะมองญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างบ้าง การที่เราจะเจริญตามฝรั่งนั้น เราเข้าใจความหมายของคำว่าเจริญอย่างไร ความเข้าใจคำว่า เจริญ ในจิตใจของแต่ละคนเป็นตัวตัดสินแนวทางในการพัฒนาประเทศ และเป็นตัวตัดสินยุคอุตสาหกรรมของเราว่าจะไปได้ดีหรือไม่ ความหมายของคำว่าเจริญ ที่อยู่ใใจของคนไทยส่วนมากเป็นอย่างไร

คำว่า เจริญ นั้น ดังได้กล่าวแล้วว่า เรามองภาพของประเทศทางตะวันตกเป็นตัวอย่าง มองความเจริญที่ฝรั่ง เมื่อเอาฝรั่งเป็นตัวอย่างเป็นแบบของความเจริญ แล้วเรามองว่าเจริญนี้คืออย่างไร ที่ว่าเจริญอย่างฝรั่ง หรือเจริญอย่างตะวันตกนั้น เวลาเรามองภาพความเจริญ พวกที่ ๑ จะบอกว่า ถ้าเรามีกินมีใช้เหมือนกับฝรั่ง ก็คือเราเจริญ เจริญ คือมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง หมายความว่า ฝรั่งมีอะไรเราก็มีบ้าง เขามีทีวี เราก็มีทีวี เขามีรถยนต์หรูหรา เราก็มี เขามีตึกใหญ่ๆ เราก็มี เขามีอะไรเราก็มีหมด เรามีกินมีใช้อย่างฝรั่ง นี่เป็นความหมายของคำว่า เจริญ แบบที่ ๑

ต่อไปพวกที่ ๒ ในบางประเทศ ความเจริญมีความหมาย
อย่างนี้ คือ ที่ว่าเจริญอย่างฝรั่ง ก็คือ ทำได้อย่างฝรั่ง ฝรั่ง
ทำอะไรได้ ฉันก็ทำได้หมด ฝรั่งทำทีวี ทำคอมพิวเตอร์ได้
ฉันก็ทำได้ ฝรั่งทำอะไรมาฉันทำเป็นหมด อย่างนี้เป็นความ
หมายของความเจริญแบบที่ ๒

ทีนี้ คนไทยส่วนใหญ่มองภาพของความเจริญอย่างไร
ถ้ามองว่าเจริญอย่างฝรั่ง คือมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง ฝรั่งมีอะไร
ใช้อะไร ฉันก็มี ฉันก็ได้ใช้เช่นนั้น ก็เป็นความหมายแบบที่ ๑
ความหมายของความเจริญแบบนี้ เรียกว่าเป็นความหมายของ
ความเจริญแบบนักบริโภค นักบริโภคจะต้องมองอย่างนี้ ส่วน
พวกที่สอง มองว่าฝรั่งทำอะไรมา ฉันก็ต้องทำได้อย่างนั้น
ฉันทำได้อย่างฝรั่ง เรียกว่าเป็นความหมายของความเจริญ
แบบนักผลิต

ประเทศที่เขามองความหมายของคำว่า เจริญแบบนักผลิต
จะสามารถสร้างสรรค์ประเทศในระบบอุตสาหกรรมได้ ถ้า
เราจะเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม จะต้องทำให้ประชาชนมองความ
หมายของความเจริญอย่างนักผลิต แต่ถ้าประชาชนทั่วไปมี
ภาพของความเจริญในความหมายของนักบริโภค ก็ยากที่จะ
พัฒนาอุตสาหกรรมได้ ถ้าไม่สามารถแก้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
ความหมายของความเจริญอย่างนี้ จากจิตใจของประชาชนแล้ว

ก็ยากที่จะพัฒนาให้สำเร็จได้ เพราะประชาชนจะไม่มีค่านิยม
ในการผลิต มีแต่ค่านิยมในการบริโภค

การมีค่านิยมในการผลิตนี้ เป็นตัวกำหนดที่สำคัญ เป็น
รากฐานที่จะสร้างสรรค์อุตสาหกรรมให้สำเร็จได้ มิฉะนั้น
แล้วเราจะเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม โดยเป็นเพียงแหล่งหาผล
ประโยชน์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นเหยื่อของเขาเท่านั้น
เอง ถ้าเป็นอย่างนั้น ประเทศที่พัฒนาแล้ว ก็จะมาใช้ประเทศไทย
เป็นแหล่งผลิตอุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งเขาไม่ต้องการ
ผลิตในประเทศของเขาแล้ว เพราะถ้าผลิตในประเทศของเขา
จะก่อปัญหาทำให้ธรรมชาติในประเทศของเขาเสียเป็นต้น
ตลอดจนกระทั่งว่าแรงงานของเขานั้น มีคุณภาพสูง และ
สถานที่จำกัด จะได้อาแรงงานและสถานที่นั้นไปใช้ผลิต
เทคโนโลยีในระดับที่สูงกว่า ซึ่งเรียกว่า ไฮเทค ได้ แล้วก็เอา
เทคโนโลยีในระดับต่ำ หรืออุตสาหกรรมระดับล่างมาให้
ประเทศกำลังพัฒนา หรือด้อยพัฒนาผลิต ซึ่งก็เท่ากับกลายเป็น
เหยื่อ เป็นแหล่งหาผลประโยชน์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว

ดังนั้น เราจะต้องแก้ปัญหานี้ให้ถูก ซึ่งจะเห็นได้ว่าศาสนา
และจริยธรรมจะต้องมีบทบาทเป็นหลักทีเดียว ในการแก้
ปัญหาลังคมไทยในยุคอุตสาหกรรมนี้ นอกจากนั้นแล้ว การที่
จะพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม จะต้องมีการพัฒนา

ในทางวิชาการอย่างสูง เพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น อาศัยความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเฉพาะความชำนาญ พิเศษ กล่าวคือยุคอุตสาหกรรมนั้น เขาเรียกกันว่า เป็นยุค แห่ง specialization เป็นยุคที่คนจะต้องมีความรู้ความชำนาญ พิเศษในแต่ละแขนง การพัฒนาด้านวิชาการแต่ละแขนง นั้นแหละ จะนำมาซึ่งความสำเร็จทางด้านอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมสำเร็จได้ด้วยสิ่งนี้

ที่นี่ การพัฒนาความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้านทาง วิชาการนี้ เกิดขึ้นได้ด้วยอะไร รากฐานสำคัญคือความใฝ่รู้ ต้องมีความใฝ่รู้จึงจะสามารถพัฒนาวิชาการขึ้นมาได้ ประเทศ ที่พัฒนาได้สำเร็จ ล้วนมีคนที่มีความใฝ่รู้เป็นหลักอยู่เป็น จำนวนมากและเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง แต่ในสังคมไทยเรากำลังมีปัญหาหนักในเรื่องของภาวะขาดความใฝ่รู้ เด็กนักเรียน เข้าเรียนแต่ไม่มีความใฝ่รู้ เรียนโดยไม่อยากรู้ เพียงแต่เรียน ไปตามที่ครูอาจารย์มาบอกให้ ห้องสมุดไม่อยากจะ หนังสือ ไม่อยากค้น ไม่อยากอ่าน เมื่อไม่มีความใฝ่รู้แล้วจะพัฒนา ทางด้านวิชาการได้อย่างไร เรียนสำเร็จมากก็ไม่มีความเป็นเลิศ ทางวิชาการ พอไปทำงานก็ไม่มีความรับผิดชอบ จะทำงานก็ทำ ไปอย่างนั้น ทำไปแค้นๆ ให้ได้เงินเดือนผ่านๆ ไป ชอบแต่ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน

เมื่อเป็นอย่างนี้ อุตสาหกรรมก็ล้มเหลว กลายเป็น อุตสาหกรรมแบบฟุ้งพา ไม่เป็นอิสระ นำไปสู่ความหมด อิสระภาพ จึงนับว่าเป็นปัญหาของศาสนาและจริยธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัญหานี้มากกว่าวิชาการอื่นใด เพราะเป็น ปัจจัยหรือเป็นตัวแกนที่จะเข้าไปสอดแทรกในเรื่องเศรษฐกิจ ในเรื่องของเทคโนโลยี ตลอดจนวิทยาศาสตร์ทั้งหมด ถ้าเรา พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยไม่มีพื้นฐานด้าน จริยธรรม เช่น ค่านิยมที่ถูกต้องและความใฝ่รู้เป็นต้นนี้แล้ว การพัฒนานั้นจะสำเร็จได้อย่างไร จะเรียนวิทยาศาสตร์กันไป ลักเท่าใดก็ไม่สำเร็จ

พร้อมหรือไม่ที่จะก้าวสู่ยุคข่าวสารข้อมูล

ต่อไป ประการที่ ๓ ในฐานะที่ประเทศไทยก็อยากจะไปสู่ยุคข่าวสารข้อมูลด้วย ปัจจุบันนี้เทคโนโลยีทางด้าน ข่าวสารข้อมูลก็เข้ามามากมายแล้ว เรามีเครื่องมือสื่อสาร ซึ่งได้ ใช้ไปในลักษณะที่เป็นสื่อไร้สารกันไม่น้อย ข่าวสารข้อมูลก็ หลั่งไหลแพร่ไปมากมาย กระทั่งถ้าจะพูดเป็นสำนวน หรือ ภาพพจน์ อาจกล่าวได้ว่า คนถูกข่าวสารข้อมูลท่วมทับจน สำลัก ข่าวสารข้อมูลที่มากมายนี้ เพราะเหตุที่มีการเผยแพร่ โดยไม่รู้จักจัดสรรบ้าง จัดทำขึ้นด้วยเจตนาที่ไม่มุ่งสาระหรือ

ความจริงบ้าง ไม่รู้จักสรรหา ไม่ได้จัดทำอย่างมีคุณค่า หรือผู้รับไม่รู้จักเลือก ก็กลายเป็นขยะข้อมูล ขณะนี้ในสังคมที่พัฒนาแล้วจะมีปัญหาเรื่องขยะข้อมูล คนไม่สามารถรับข้อมูลได้ทัน เพราะข่าวสารข้อมูลมากมายเหลือเกิน

ถ้าจะหาข่าวสารข้อมูลที่มีสาระจริงๆ มาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาสังคม จะต้องรู้จักเลือกสิ่งที่มีสาระมีแก่นสาร เป็นความรู้จริงมีประโยชน์ แต่ในปัจจุบันนี้ถ้าไม่มีการพัฒนาในด้านข่าวสารข้อมูล ก็จะทำให้เกิดขยะข้อมูลมากมาย และคนก็จะได้รับข่าวสารที่เป็นขยะเหล่านี้ไป แล้วใช้ประโยชน์ไม่ได้ หรือแม้กระทั่งเกิดเป็นโทษแก่ชีวิตเดี๋ยวนี้ก็เป็นปัญหามาก ในเรื่องการผลิตขยะข้อมูล

ทีนี้ เมื่อผู้ผลิตสร้างขยะข้อมูลมาก ถ้าฝ่ายผู้รับไม่ได้เตรียมตัว ไม่ได้พัฒนาคุณภาพให้เป็นผู้ที่รู้จักรับและเลือกข่าวสารข้อมูล ก็มีปัญหาอีก แม้แต่เมื่อเขาสร้างข้อมูลและข่าวสารดีๆ มาแล้ว แต่ถ้าคนรับไม่รู้จักรับ ก็รับเอาข่าวสารข้อมูลที่ดีๆ นั้นไม่ได้ กลับไปรับเอาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นสาระ แล้วใช้ข้อมูลนั้นไปในทางส่งเสริมค่านิยมฟุ้งเฟ้อหรูหรา มุ่งจะบริโภคอย่างเดียว รับและคัดเลือกข้อมูลไม่เป็นไม่สามารถเข้าถึงข่าวสารข้อมูล

นี่ก็คือการไม่รู้จักหาความรู้ความจริง ซึ่งความใฝ่รู้ก็ยังมี

บทบาทอีก เพราะเมื่อไม่มีความใฝ่รู้ ก็ใช้การสื่อสารไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาความรู้ ไม่รู้จักคิด ชอบมองอะไรพวๆ ตื้นตื้น ทำให้เกิดข่าวลือได้ง่ายและสับสน ก็เป็นปัญหาอีก เพราะไม่มีความรู้จริง และขาดความคิดที่ชัดเจน เวลามีปัญหา เกิดเรื่องราวต่างๆ ขึ้นแก่สังคม ก็มองอะไรพวไปหมด จับประเด็นปัญหาไม่ได้ นอกจากนั้น เมื่อจะไปถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็น ความต้องการของตนแก่ผู้อื่น ก็ขาดความสามารถในการถ่ายทอดและสื่อสารข้อมูลเหล่านั้น ไม่สามารถสื่อความคิด ถ่ายทอดแสดงออกถึงความต้องการของตนให้ชัดเจน ให้ผู้อื่นเข้าใจได้ เหล่านี้เป็นปัญหาในยุคข่าวสารข้อมูล ซึ่งทำให้ไม่สามารถอาศัยข่าวสารข้อมูลมาสร้างปัญญา ที่จะแก้ไขปัญหาหรือคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ การเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูลก็เป็น การเข้าไปอย่างที่เราเรียกว่า ขาดพื้นฐานที่มั่นคง แล้วจะทำให้เกิดโทษแก่ชีวิตและสังคมเป็นอันมาก

เมื่อยุคข่าวสารข้อมูลเข้ามาถึง เราจะทำอย่างไรเพื่อเตรียมเยาวชนให้เป็นผู้พร้อมที่จะเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูลได้อย่างดีมีคุณค่า สามารถนำข่าวสารข้อมูลมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของเรา นี่เป็นปัญหาสำคัญ

ตกลงว่าประเทศไทยเรากำลังรับยุคทั้ง ๓ คือ ยุค

เกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคข่าวสารข้อมูลไปพร้อมๆ กัน แล้วเราก็มีปัญหาทุกอย่างของทุกยุคสมัยไปพร้อมกันด้วย เพราะฉะนั้น ศาสนาและจริยธรรมจะต้องหาทางเข้ามาแก้ไข เข้าไปสอดแทรก เข้าไปมีบทบาทโดยจับแ่งจับมุมของตนเองให้ได้ว่า เรามีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับปัญหาเหล่านี้อย่างไร แ่งมุมของเราที่จะแก่นั้นอยู่ที่ตรงจุดไหน จะร่วมมือกับผู้อื่นและกิจกรรมอื่นๆ ในสังคมอย่างไร ในการแก้ปัญหาสังคมเหล่านี้ พร้อมทั้งในการที่จะพัฒนาสร้างสรรค์สังคมต่อไป

ทีนี้ สิ่งหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญมาก ในยุคทั้ง ๓ ที่บรรจบกันในปัจจุบันนี้ ก็คือ เทคโนโลยี ซึ่งแม้แต่ตามปกติก็เป็นตัวการสำคัญที่มีบทบาทอยู่แล้วทั้ง ๓ ยุค ดังที่อาตมากล่าวเมื่อครู่ประเทศของเราในปัจจุบัน ในแง่ที่เป็นยุคเกษตรกรรมก็อาศัยเทคโนโลยี มีเทคโนโลยีใช้มากกว่าฝรั่งในยุคเกษตรกรรมของเขาด้วยซ้ำ ยุคอุตสาหกรรมนี้แน่นอนย่อมมีเทคโนโลยีเป็นเจ้าบทบาทใหญ่ ส่วนในยุคข่าวสารข้อมูลก็อาศัยเทคโนโลยีเป็นตัวแสดงที่สำคัญ แต่เป็นเทคโนโลยีคนละประเภท

สำหรับเทคโนโลยีทั้ง ๓ ประเภทนี้ เราจะใช้ศาสนาและจริยธรรมเข้าไปสัมพันธ์กับมันอย่างไร อย่างน้อยทำอย่างไรจึงจะให้เทคโนโลยีในลักษณะที่ยังคงมีอิสรภาพของตนเอง

ไม่มีลักษณะพึ่งพาขึ้นต่อสังคมอื่น เช่นจะต้องไม่เป็นผู้ที่เพียงแต่คอยรับเอาเทคโนโลยีมาใช้เท่านั้น จะต้องมีความสามารถในการผลิตเทคโนโลยีด้วย หรือจะมีหนทางอย่างไรที่ตัวเองจะนำสังคมไปให้พ้นจากสภาพของการพึ่งพาผู้อื่นได้ ก็จะต้องมาช่วยกันคิด เหล่านี้เป็นปัญหาทั้งหมด ทุกแง่ ทุกด้าน ผู้ที่มองศาสนาและจริยธรรมนั้น จะต้องนำปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดมาพิจารณา

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน

ย้อนกลับมายังหัวข้อต่างๆ ที่พูดไปแล้ว อาตมาได้เริ่มการมองศาสนาและจริยธรรมที่เยาวชนโดยสัมพันธ์กับตัวเด็กเอง นี่เป็นจุดเริ่มแรกก่อน การที่เราจะมองเด็กโดยสัมพันธ์กับสังคมไทย หรือสังคมโลกก็ตาม โดยสัมพันธ์กับกาลสมัยใดก็ตาม จุดแรกต้องเริ่มที่ตัวเด็กเองว่า เราจะเอาอย่างไรกับเด็ก ศาสนาและจริยธรรมมีคุณค่าอะไรที่จะให้แก่เด็ก เราจะสร้างเด็กให้มีบุคลิกภาพอย่างไร ให้เขาใช้ชีวิตอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะทำคนให้มีความสุข ไม่เป็นปัญหาแก่ตัวของเขา ซึ่งจะส่งผลต่อไปยังสังคม ดังที่กล่าวมาแล้ว เหล่านี้เป็นเรื่องของตัวเด็กเอง ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐาน คือ หน้าที่หรือบทบาทขั้นแรกขั้นต้นของศาสนาและจริยธรรม ที่จะต้องสร้าง

เยาวชนให้เป็นคนมีคุณภาพ เป็นคนซึ่งพร้อมที่จะอยู่ได้อย่างดี ในทุกยุคทุกสมัย และเป็นที่ต้องการของสังคมทุกยุคทุกสมัย ในเวลาที่พูดถึงตัวเด็กเองนี้ การมองจะสัมพันธ์กับกาลเวลาด้วย ในแง่ที่ว่า ไม่ต้องขึ้นกับกาลเวลาในยุคสมัยใด เพราะเด็กที่มีคุณภาพที่ดีอย่างแท้จริงนั้น ถ้าเราผลิตขึ้นมาได้ ก็เป็นเด็กที่อยู่ในยุคสมัยใดก็ได้

ในเรื่องนี้เพื่อความรวบรัด จะขอนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาแสดงไว้ หลักธรรมที่เราจะนำมาใช้พัฒนาเยาวชน โดยสัมพันธ์กับตัวของเขาเอง หรือชีวิตของเด็กเองนั้น ได้แก่ หลักธรรมชุดที่เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ‘แสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรือง’ อาตมาจะต้องขอเน้นย้ำถึงหลักธรรมชุดนี้บ่อยๆ ที่เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองหรือของชีวิตที่ดั่งงามนี้ ก็เพราะว่าในพระพุทธศาสนาท่านเรียกชีวิตที่ดั่งงามว่า ‘มรรค’ พระพุทธเจ้าตรัสว่า มรรค คือการดำเนินชีวิตที่ดั่งงามนี้ มีสิ่งที่เป็นตัวนำมาก่อน สิ่งที่น่าหน้ามาก่อนที่จะเข้าถึงการดำเนินชีวิตที่ดั่งงามนี้ ท่านเปรียบเหมือนแสงเงินแสงทอง หรือแสงอรุณ ท่านกล่าวว่า เมื่อพระอาทิตย์จะอุทัยขึ้นมา ย่อมมีแสงเงินแสงทองขึ้นมาก่อน ฉะนั้นใด ก่อนที่มรรคจะเกิดขึ้น ก็จะมีธรรม ๗ ประการนำหน้ามาก่อน ฉะนั้น นั่นนั่น ดั่งนั้น ธรรม ๗ ประการนั้น

จึงเป็นรุ่งอรุณของชีวิตที่ดั่งงาม หรือชีวิตที่รุ่งเรือง

โดยทั่วไปนั้นเรามักจะมองแต่มรรค คือมองว่า หลักธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หรือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ก็คือมรรค แต่ทำอย่างไรจึงจะเข้าถึงมรรคนั้น ทำอย่างไรมรรคจะเกิดขึ้น เราไม่ค่อยมอง ทั้งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว และทรงเน้นไว้บ่อยๆ ด้วยว่า มีธรรมอยู่ ๗ ประการที่เป็นแสงอรุณของมรรค หรือเป็นตัวชักนำเข้าสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง บางทีก็เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา

ทำไมจึงเรียกว่ารุ่งอรุณของการศึกษา เพราะสิกขา หรือการศึกษา ก็คือการทำให้คนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีนั่นเอง ดั่งนั้น จึงโยงสิกขากับมรรคเข้าหากันว่า การศึกษาก็คือการฝึกฝนอบรม หรือการพัฒนาคนให้สามารถดำเนินชีวิตตามมรรค

สิกขาสัมพันธ์กับมรรค เราจะเห็นว่า สิกขาก็มี ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคมมีองค์ ๘ ประการ ก็สรุปได้เป็น ๓ เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เหมือนกัน ทำไมจึงซ้ำกัน ก็เพราะว่า ๒ อย่างนี้ต้องอาศัยกัน มรรคคือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ก็ต้องมีการฝึกให้มีการดำเนินชีวิตอย่างนั้น การฝึกให้มีการดำเนินชีวิตอย่างนั้น คือ สิกขา สิกขาก็คือการฝึกคนให้สามารถดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงามตามมรรค

ลิกขา มีศีล สมาธิ ปัญญา มรรคก็รวมลงในศีล สมาธิ ปัญญา
 ดังนั้น ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของมรรค ก็เป็นรุ่งอรุณของ
 ลิกขา คือเป็นรุ่งอรุณของการศึกษาด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าว
 ธรรมหมวดนี้จึงเรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษาก็ได้ เป็นแสง
 เงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองดิงามก็ได้ เราจะต้องเห็นความ
 สำคัญของหลักธรรมที่เป็นรุ่งอรุณนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้า
 รุ่งอรุณนี้ปรากฏขึ้นมาแล้ว ไม่ต้องไปเพียรพยายาม มรรคก็
 จะเกิดขึ้นเอง เหมือนดังแสงเงินแสงทองที่เกิดขึ้นมาแล้ว ก็
 เป็นหลักประกันว่าในไม่ช้า พระอาทิตย์ก็ต้องขึ้นมา มัน
 เป็นบุพนิมิต ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องเพียรพยายาม หากเราสร้าง
 องค์ประกอบหรือหลักธรรม ๗ ประการนี้ขึ้นมาได้แล้ว มรรค
 จะตามมาเอง แต่เราได้สร้างหรือเปล่า เราจะมุ่งเอาแต่มรรค
 โดยไม่สร้างองค์ประกอบที่เป็นรุ่งอรุณของมรรค หรือแสงเงิน
 แสงทองของมรรคก่อน แล้วจะสำเร็จได้อย่างไร พระพุทธเจ้า
 ทรงย้ำที่หลักธรรม ซึ่งเป็นแสงเงินแสงทองของมรรค อันมี ๗
 ประการด้วยกัน

รุ่งอรุณของการศึกษา

รุ่งอรุณของการศึกษา หรือแสงเงินแสงทองของชีวิตที่
 รุ่งเรืองดิงาม มี ๗ ประการ คือ

๑. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี ข้อนี้
 เป็นจุดเริ่มต้น เยาวชนที่จะเติบโตไปสู่ชีวิตที่ดิงาม สามารถ
 พัฒนาชีวิตของเขาเองก็ดี พัฒนาสังคมก็ดี จะต้องเป็นคนที่รู้
 จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี เด็กที่จะเติบโต
 และรุ่งเรืองขึ้นมาได้ จะต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อม โดยเฉพาะ
 ในทางสังคม

การรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีนี้เป็น
 จุดเชื่อมต่ออย่างถูกต้อง ในการสัมพันธ์กับสังคม เมื่อสัมพันธ์
 อย่างถูกต้อง ก็ทำให้เกิดการพัฒนาแก่ชีวิต การสัมพันธ์กับ
 สังคม จะทำให้การพัฒนาชีวิตสำเร็จผลได้ ก็ต่อเมื่อเด็กรู้จัก
 เลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี เขาจะเริ่มเป็นผู้
 กระทำ ไม่เป็นแค่เพียงผู้รับ หรือเป็นผู้ถูกกระทำเท่านั้น
 เพราะสิ่งแวดล้อมภายนอกทางสังคมนั้นมีทั้งดีทั้งชั่ว เด็ก
 พร้อมที่จะรับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกเหล่านั้น เมื่ออิทธิพล
 ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมเข้ามา ถ้าเด็กไม่มีการกระทำของ
 ตัวเอง เด็กก็จะเป็นเพียงผู้ถูกกระทำ ก็อาจจะถูกปัจจัยแวด
 ล้อมที่ไม่ดีมาหล่อหลอม ทำให้เกิดผลเสียขึ้น

เด็กที่จะพัฒนาตัวเองได้ จุดเริ่มก็คือ การที่เด็กนั้นเริ่ม
 สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมทางสังคมเป็นการรู้จักสัมพันธ์เป็น
 ก็คือ เขารู้จักทำ มีการกระทำของตนเอง ซึ่งเริ่มด้วยการเลือก

หาแหล่งความรู้ และได้แบบอย่างที่ดี ฉะนั้น ถ้าเด็กจะทำอะไรก็ตาม เช่นจะดูโทรทัศน์ ถ้าแกมีหลักนี้ ก็ดูโทรทัศน์เป็น รู้จักเลือกหาว่ารายการไหนที่จะได้ประโยชน์ จะได้ความรู้มา สร้างสรรค์ชีวิตของตนเอง พัฒนาตนเอง และรู้จักเลือกแบบอย่างที่ดี พอเรียนหนังสือก็รู้จักใช้ห้องสมุด รู้จักอ่านหนังสือ รู้จักพิจารณาว่าหนังสือไหนควรอ่านเพื่อจะได้ความรู้ อย่างนี้เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา เป็นจุดที่การพัฒนาชีวิตเริ่มต้น

หลักธรรมนี้ เรียกว่า *กัลยาณมิตตตา* พ่อแม่ ครูอาจารย์ สื่อสารมวลชน และผู้ใหญ่ทั่วไป มีหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร โดยเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี และช่วยจัดสรรสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็ก แต่การที่กัลยาณมิตรจะมาคอยจัดสภาพแวดล้อมให้ ซึ่งรวมไปถึงการคอยช่วยบอกช่วยเลือกว่าหนังสือเล่มนี้ดี รายการโทรทัศน์นี้ดี แคนี่ยังไม่พอ ยังไม่เข้าถึงเนื้อตัวของการศึกษา เด็กยังต้องพึ่งพาขึ้นต่อปัจจัยภายนอก พ่อแม่และครูอาจารย์ เป็นต้น จะต้องก้าวต่อไปให้ถึงขั้นที่ชี้แนะให้เด็กรู้จักเลือก รู้จักหากัลยาณมิตรด้วยตนเอง คือ รู้จักคบคน รู้จักเลือกหนังสือ รู้จักเลือกรายการโทรทัศน์ รู้จักรับเอาตัวอย่างที่ดีด้วยตนเอง ต้องถึงขั้นนี้จึงจะมั่นใจและไว้วางใจได้ เด็กจะไม่มีแต่กัลยาณมิตรเท่านั้น แต่จะมีกัลยาณมิตตตาด้วย และนี่แหละคือการศึกษาที่แท้จริงได้เริ่มต้นแล้ว เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา

๒. *รู้จักจัดระเบียบชีวิต และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม*
คือ ความมีวินัยนั่นเอง ในความมีวินัยนี้ จุดสำคัญที่ควรจะเน้นก็คือ การรู้จักจัดระเบียบชีวิตของตนและรู้จักจัดระเบียบความสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือการอยู่ร่วมกับผู้อื่น วินัยเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เรามีโอกาส มีเวลาที่จะพัฒนาชีวิตของเราได้สะดวกขึ้น

ถ้าชีวิตไม่เป็นระเบียบ สับสน ก็ต้องมัวแต่่วนวายติดขัด ไม่ปลอดโปร่ง และไม่รู้จักเอาเวลาที่ไหนมาใช้ประโยชน์ ชีวิตที่จัดระเบียบได้ดีแล้ว เป็นชีวิตซึ่งพร้อมที่จะรับการพัฒนาโอกาสของมนุษย์ในแต่ละวัน เช่นเวลา และความคล่องตัว เกิดจากการรู้จักจัดระเบียบชีวิตของแต่ละคนนั้น ถ้าจัดระเบียบเป็นแล้ว ก็มีเวลาให้ไปทำโน่นทำนี่ได้ประโยชน์เป็นอันมาก ในทางสังคมก็เช่นเดียวกัน ถ้าจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นไม่เป็น ก็จะสับสนวุ่นวาย มัวแต่ยุ่งอยู่กับปัญหา เช่นความขัดแย้ง ก็เลยไม่เป็นอันทำอะไร ไม่มีเวลาที่จะใช้โอกาสของชีวิตในการที่จะพัฒนาตน ในการแสวงหาความรู้ เป็นต้น แต่ถ้าจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นไว้ดี ก็จะเอื้ออำนวยให้เรามีโอกาสที่จะแสวงหาและทำสิ่งต่างๆ ที่จะพัฒนาชีวิตของตนเองได้

กฎเกณฑ์และกติกาต่างๆ ของสังคม ตั้งแต่ศีล ๕ ลงมา

จนถึงวินัยของข้าราชการ ระเบียบในห้องเรียน และกติกานในสนามกีฬา ว่าโดยความมุ่งหมายที่ถูกต้องแท้จริง ก็มุ่งเพื่อให้คนอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งในเรื่องทั่วๆ ไป และในเฉพาะแต่ละเรื่องอย่างสงบราบรื่น ไม่เบียดเบียนข่มเหงแก่งแย่งเอารัดเอาเปรียบกัน การอยู่ร่วมและกิจกรรมนั้นๆ จะได้ดำเนินไปด้วยดี บรรลุผลตามวัตถุประสงค์

ดังนั้น การจัดระเบียบชีวิต และระเบียบการอยู่ร่วมในสังคม จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ท่านจึงจัดเป็นอันดับ ๒ เรียกว่าง่ายๆ ว่า ชีวิตมีวินัย ซึ่งในที่นี้ให้เข้าใจว่า เป็นการจัดระเบียบของชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้ชีวิตนั้นมีเวลาและโอกาส เป็นชีวิตที่มีสภาพความเป็นอยู่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเอง นี่ก็คือหลักธรรมที่เรียกว่า *สิลสัมปทา* ความถึงพร้อมด้วยศีล แปลให้เป็นภาษาสมัยใหม่ว่าการจัดระเบียบชีวิตและจัดระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี

๓. *มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง* คือใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ คนเราที่จะพัฒนาชีวิตไปได้ จะต้องมีความตั้งใจ ไม่ว่าจะเรียนหนังสือหรือจะทำอะไรสักอย่างก็จะต้องมีความตั้งใจ คือมีความอยากมีความปรารถนา เช่น นักเรียนอยากได้ประกาศนียบัตร อยากได้งานที่ดีทำ อยากมีเงินเดือนดี จึงเข้าเรียนหนังสือ จึงเลือก

เรียน เลือกวิชา เลือกอาชีพ ที่ตนคิดว่าจะทำให้ได้เงินดี แต่ก็เป็นความอยากหรือความปรารถนาที่หยาบๆ ตื้นๆ ลึกลงไปกว่านั้น ถ้าเด็กมีความใฝ่รู้ อยากรู้ความจริงของสิ่งต่างๆ และอยากรู้วิชาการนั้นๆ เช่น อยากรู้กฎหมายทางวิทยาศาสตร์ อยากรู้ความจริงของเรื่องราวต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร เขาก็จะต้องตั้งใจอ่านหนังสือค้นคว้าตำรับตำรา ตั้งใจทดลองสิ่งต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดความรู้ แรงจูงใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ท่านจัดไว้เป็นอันดับที่ ๓ คือต้องมีแรงจูงใจที่ถูกต้อง

แรงจูงใจที่ถูกต้อง ที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองได้ คือแรงจูงใจที่เรียกว่า *ฉันทะ* ได้แก่ ความใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์ หรือใฝ่ทำ ต้องการทำ ไม่ใช่ต้องการเสพ ความใฝ่สร้างสรรค์นี้ ถ้าเอามาใช้ในการผลิตต่างๆ ทางด้านอุตสาหกรรม ก็คือความใฝ่ผลิต ถ้าใช้ในทางที่ติงามทั่วๆ ไป ก็คือ ความต้องการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ทำประโยชน์ให้เกิดมีเป็นจริงขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับแรงจูงใจที่ผิด คือความใฝ่เสพ หรือความใฝ่หาสิ่งบำรุงปรนเปรอ ซึ่งไม่ต้องการความรู้อะไร ไม่ต้องการทำงานอะไร แต่อยากได้สิ่งต่างๆ มาบำรุงบำเรอ หู ตา จมูก ปาก ลิ้น โดยไม่ต้องทำ ถ้าเราไปสอนชาวบ้านให้อยากได้สิ่งฟุ่มเฟือยหรูหรา ก็เท่ากับว่าเราไปสนับสนุนส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่เสพ ทำให้เขาไม่อยากทำงาน ไม่อยากผลิต คิดแต่จะหาทางลัด

เพื่อให้ได้สิ่งบำรุงบำเรอมา แล้วจะทำให้เกิดปัญหาต่อการพัฒนาอย่างที่เป็นอยู่เวลานี้

ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่รู้ ใฝ่ทำ ใฝ่ผลิต และใฝ่สร้างสรรค์ แรงจูงใจใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์นี้ เป็นอาการแสดงออกของการรักความจริงรักความดีงาม ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นเร้าให้มีการใช้ปัญญาและริเริ่มลงมือทำ เช่น อยากรู้สิ่งดีที่งาม ก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ว่าสิ่งดีอย่างไรเป็นสิ่งที่ดี แล้วก็มองเห็นว่าสิ่งดีที่นั่นจะต้องเป็นสิ่งดีที่เรียบร้อย มีความสงบสุข ประชาชนมีสุขภาพมีอนามัยดี เมื่ออยากจะมีสิ่งดีที่งามอย่างนั้น เราก็ต้องสร้างสรรค์จัดทำ ต้องทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยโดยตรงที่จะทำให้เกิดผลที่ต้องการ แรงจูงใจแบบนี้จึงทำให้เขาพยายามที่จะทำ และเป็นผู้ผลิตขึ้นมา แต่ถ้ามีแรงจูงใจใฝ่เสพ ก็จะทำให้ไม่ยอมทำงาน หรือถ้าจะทำก็เป็นเพราะเงื่อนไข คือต้องทำจึงจะได้เงิน ถ้าหลีกเลี่ยงได้ก็จะหลีกเลี่ยงการทำงาน เพราะไม่ยอมทำ ทำด้วยความจำใจ และหาทางลัดกั๊วหนียืมสิน ถ้าลัดขีมิยได้ก็เอา เพื่อจะได้สิ่งเสพมา เพื่อมีเงินไปซื้อของ

เพราะฉะนั้น การพัฒนาที่มีส่วนส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่เสพ กระตุ้นเร้าตันทา จึงเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด ผิดจุด เนื่องจากการสร้างแรงจูงใจที่ผิด การศึกษาเล่าเรียน และการ

พัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมจะสำเร็จได้ ต้องมีแรงจูงใจที่ถูกต้อง สังคมที่พัฒนาแล้ว เริ่มต้นการพัฒนาของเขาด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ และใฝ่ทำนี้ และสร้างค่านิยมผลิตขึ้นมาได้ จึงได้สร้างความเจริญ พัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ คนมีฉันทะนั้น เห็นอะไรไม่ดี ไม่เรียบร้อย ไม่สมบูรณ์ ก็อยากทำให้ดี ให้เรียบร้อย ให้สมบูรณ์ มีแรงกระตุ้นเตือนจากภายในให้ออกไปทำ ไม่ต้องรอให้ใครคอยบอกคอยสั่ง และไม่มองหาผลตอบแทนแก่ตน นอกจากความสำเร็จของงาน ทำเพื่อเห็นแก่ความถูกต้องดีงาม หรือความเรียบร้อยสมบูรณ์นั้นล้วนๆ แท้ๆ ยิ่งกว่านั้น เมื่อผลได้ส่วนตัวขัดกับหลักการหรือความถูกต้องชอบธรรม ฉันทะจะทำให้ยอมสละผลได้หรือผลประโยชน์ส่วนตัว และยึดถือหรือปฏิบัติไปตามหลักการหรือตามความถูกต้องชอบธรรมนั้น แรงจูงใจที่เรียกว่าฉันทะนี้ จึงจำเป็นยิ่งสำหรับการสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตย ถ้าไม่สามารถสร้างฉันทะให้เกิดขึ้น การพัฒนาประชาธิปไตยจะไม่มีทางสำเร็จ การมีแรงจูงใจที่ถูกต้องนี้ เรียกทางพระว่า ฉันทสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ มีใช้ถึงพร้อมด้วยตันทา

๔. *พัฒนาศักยภาพของตนให้เต็มที* พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ คือพัฒนาได้ ภาษาสัมัยใหม่เรียกว่ามีศักยภาพ มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้

สมบูรณ์ ทั้งศักยภาพเฉพาะตัว คือ มีความถนัดชัดเจนของตนเอง ถ้าไม่พัฒนา ไม่ฝึกฝนขึ้นมา ก็ไม่มีโอกาสแสดงออก ไม่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และศักยภาพของมนุษย์ คือ ความเป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถเข้าถึงปรีชาญาณ ความดีงาม และอิสรภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพนั้นขึ้นมา โดยมีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง แม้แต่จะเป็นพุทธะก็ได้ เป็นผู้ที่เทวดา มาร ตลอดจนพระพรหม เคารพบูชาก็ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้มนุษย์ฝึกฝนตนเอง เรียกว่า พัฒนาศักยภาพของตนจนสมบูรณ์

หลักประการที่ ๔ คือ การพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สมบูรณ์นี้ นอกจากทำให้มีการศึกษาตามหลักการทั่วไปแล้ว ก็ทำให้ต้องค้นหาว่าตนเองมีความถนัด มีความสามารถด้านไหน แล้วก็พัฒนาตนขึ้นไปให้เต็มที่แห่งศักยภาพนั้น หลักการข้อนี้ เรียกทางภาษาพระว่า *อัตตสัมปทา* แปลว่า การทำตนให้ถึงพร้อม

๕. *มีทัศนคติ และค่านิยมที่ดี* หลักข้อนี้สำคัญมาก เพราะชีวิตและสังคมจะดำเนินไปอย่างไร จะเป็นไปตามทัศนคติและค่านิยม คนในสังคมมีค่านิยมอย่างไร ก็หันเหวิถีของสังคมไปอย่างนั้น เช่น ในการมองภาพความเจริญ ถ้าคนใน

สังคมมีค่านิยมในการผลิต ก็มองภาพความเจริญอย่างนักผลิตว่า เจริญอย่างเขา คือ ทำได้อย่างเขา ถ้ามีค่านิยมบริโภค ก็มองภาพความเจริญแบบนักบริโภคว่า เจริญอย่างเขา คือมีกินมีใช้อย่างเขา เราต้องการสร้างค่านิยม และทัศนคติที่ถูกต้อง ทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องเริ่มด้วยอะไร ทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา เริ่มด้วยการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นท่าทีของจิตใจที่นำมาซึ่งปัญญาและการกระทำตามเหตุตามผล เพราะเชื่อการกระทำที่เป็นไปตามกระบวนการของเหตุผลว่า ทำเหตุอย่างไร ผลเกิดอย่างนั้น ซึ่งก็คือหลักกรรมในพระพุทธศาสนา หลักกรรมนี้ใช้กับชีวิตของคนทั่วไป พื้นฐานกว่านั้นก็คือหลักปฏิจสุมุขบาทซึ่งมองลึกลงไปอีก แต่ทั้งหมดนี้ก็เป็นกระบวนการของเหตุปัจจัยทั้งสิ้น

ทัศนคติในพระพุทธศาสนา เป็นทัศนคติที่มองสิ่งต่างๆ ตามเหตุปัจจัย พอเจออะไร ก็มองตามเหตุปัจจัยทันทีว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร สืบสาวหาเหตุแล้วโยงไปหาผล เยาวชนควรมีทัศนคติแบบนี้ และควรได้รับการพัฒนาให้มีทัศนคติแบบนี้ เพราะถ้าเราไม่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย เราก็จะมองแบบนักเสฟ แต่ถ้ามองแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย ก็จะนำไปสู่การกระทำ นำไปสู่การผลิต นำไปสู่การสร้างสรรค์ได้

เพราะว่าในการที่ได้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้สำเร็จขึ้นมา นั้น สิ่งที่ทำขึ้นมา เราเรียกว่าเป็นผลผลิต ผลผลิตเกิดจากอะไร ก็เกิดจากเหตุปัจจัยที่ว่าทำมาอย่างไร คนที่มองตามเหตุปัจจัย พอเห็นผลผลิตอย่างหนึ่ง ก็มองว่าผลผลิตนี้ทำมาอย่างไร ไม่มองเพียงว่า จะเอามาเสพอย่างไร มาใช้อย่างไร มีแล้วโก้หรู ไม่มองอย่างนั้น สิ่งคมที่มองผลิตภัณท์อุตสาหกรรมที่เข้ามาจากภายนอกประเทศ ว่าอันนั้นสวยอันนี้โก้ แล้วอยากใช้ออยากมี จบแค่นั้น ก็เป็นนักบำรุงบำเรอหรือนักเสพอย่างเดียว แต่ถ้าเป็นนักผลิตมอง จะมองด้วยทัศนคติตามเหตุปัจจัย เขาจะมองว่า ผลผลิตนี้แปลก เขาทำขึ้นมาได้อย่างไร เราจะต้องหาเหตุปัจจัยของมัน พอมองอย่างนี้ กระบวนการคิดก็เริ่มต้นอย่างถูกต้อง และนำไปสู่การพัฒนาทันที ทัศนคติพื้นฐานของพระพุทธศาสนา คือ ทัศนคติมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย อย่างนี้ เราเคยสอนกันบ้างหรือเปล่า อันนี้เป็นการสร้างสรรค์เยาวชนในชั้นรากฐานทีเดียว

จากทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ก็นำไปสู่ทัศนคติหรือท่าทีแห่งการเรียนรู้ ซึ่งต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชีวิตในแต่ละวันของคนเรา นี้ เต็มไปด้วยประสบการณ์ที่เข้ามาทั้งทางตา ทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้แก่ สิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ฯลฯ ชีวิตของเราแต่ละวันนี้ อยู่กับ

อารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ การรับรู้อารมณ์ หรือประสบการณ์เหล่านี้เป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเราในแต่ละวัน แต่คนส่วนใหญ่ที่ต้องประสบกับอารมณ์ทั้ง ๖ เหล่านี้ มีท่าทีต่อมันอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปุถุชนที่ไม่ได้สติ ไม่ได้เรียนรู้ จะมีท่าทีแบบยินดียินร้าย ในพุทธศาสนานั้น เราจะได้ยินคำนี้อยู่เสมอ บอกว่าปุถุชนผู้มีได้สติเมื่อรับฟังเสียงด้วยหู ได้เห็นรูปด้วยตา ก็เกิดความยินดี หรือไม่ก็ยินร้าย เรียกอีกสำนวนหนึ่งว่า ไม่ชอบ ก็ชัง ไม่ติดใจ ก็ขัดใจ ได้แก่แค่นั้น ความรู้หายไปแล้ว ต่อจากนั้นก็มืดแต่การคิดปรุงแต่งไปตามอัตวิสัยว่าจะรัก จะเกลียด จะอยากเอา อยากได้ หรืออยากทุบ อยากทำลาย เป็นต้น ทัศนคติอย่างนี้นำไปสู่แรงจูงใจใฝ่แสพ และนำไปสู่ค่านิยมบริโภค ซึ่งสัมพันธ์กันหมด

แต่ถ้ามีการเรียนรู้ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ส่วนอริยสาวกผู้ที่ได้เรียนรู้แล้ว ผู้ได้สติ (สุตฺวา อริยสาวโก) มองเห็นรูปด้วยตา ได้ยินเสียงด้วยหูแล้ว ไม่เป็นไปตามความยินดียินร้าย แต่จะมีสติสัมปชัญญะรับรู้ กำหนดรู้สิ่งนั้นๆ ตามความเป็นจริง คือมองว่า มันคืออะไร มันเป็นมาอย่างไร เป็นไปอย่างไร เกิดจากอะไร ดังที่กล่าวเมื่อครู่นี้

ดังนั้น ทัศนคติที่มองสิ่งต่างๆ ตามเหตุปัจจัย จึงเป็นทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายเป็นการเรียนรู้ คือมองโดยสัมพันธ์

กับคุณค่าต่อชีวิตว่าจะเอาความรู้จากสิ่งนั้นมาใช้พัฒนาชีวิตของตนได้อย่างไร และใช้กับสังคมได้อย่างไร ทักษะคติแบบการเรียนรู้ หรือทำที่ต่อสิ่งทั้งหลายแบบเรียนรู้นี้ เป็นการศึกษาริเริ่มต้น ถ้าไม่ถึงจุดนี้ก็ไม่ถือว่าการศึกษาริเริ่มต้น การศึกษาริเริ่มต้นที่ทำที่ต่อสิ่งทั้งหลายที่เป็นประสบการณ์ ถ้าเปลี่ยนทัศนคติจากการยินดียินร้ายมาเป็นกรเรียนรู้อีกก็หมายถึงว่า การศึกษาริเริ่มต้นแล้ว และอันนี้เป็นจุดบรรจบระหว่างการศึกษากับจริยธรรมและศาสนาด้วย

ดังนั้น การศึกษากับจริยธรรม จึงไม่ได้อยู่ห่างกันเลย มันอยู่ด้วยกันที่นี้ พระพุทธศาสนาก็สอนจุดริเริ่มต้นที่นี้ ว่าให้มีทัศนคติแบบมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย แล้วนำไปสู่การมีทำที่แห่งกรเรียนรู้อต่อสิ่งทั้งหลาย ซึ่งนำไปสู่ค่านิยมที่สมเหตุสมผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ค่านิยมอะไรก็แล้วแต่ ล้วนเป็นไปตามกระบวนการอันเดียวกัน หลักข้อนี้เรียกว่า *ทิวฐิฐิสัมปทา* แปลว่า การทำทิวฐิฐิให้ถึงพร้อม

๖. *มีความกระตือรือร้นชวนชวย ไม่ประมาท* เราอยู่ในโลกแห่งสภาวะธรรมที่พระพุทธศาสนาบอกว่า เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง โลกนี้เป็นสังขาร สิ่งทั้งหลายเกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง มีแต่การเปลี่ยนแปลง ไม่หยุดนิ่ง เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เป็นอนิจจัง เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้แน่

นอน โดยเฉพาะชีวิตของเรานี้จะเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ พรุ่งนี้จะอยู่หรือไม่ แล้ววันต่อไปจะเป็นอย่างไร จะอยู่ดีมีสุข หรือทุกข์อย่างไร จะเจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่ เราไม่รู้แท้แน่นอน

เพราะฉะนั้น เราจะประมาทมิได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า *วชิรมา สงขารอ อปปมาเทน สมปาเทถ* สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา คือเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ฉะนั้น จะต้องยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ในเมื่อสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่รู้ว่าจะเป็อย่างไรเมื่อไร เราจะต้องไม่ประมาทตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น จิตสำนึกต่อความเปลี่ยนแปลงจึงนำไปสู่ความไม่ประมาท คือ ความกระตือรือร้นชวนชวยไม่อยู่เฉย ไม่ปล่อยให้เวลาให้ล่วงไปเปล่า มีอะไรเกิดขึ้นที่อาจจะเป็นเหตุแห่งความเสื่อม ก็ไม่อยู่เฉย ต้องรู้เท่าทัน ต้องป้องกันแก้ไขอะไรที่เกิดขึ้น ถ้าเป็นทางมาแห่งความสุขความเจริญ ก็ต้องรีบสร้างสรรค จะรอช้าอยู่มิได้ จะทอดทิ้งปล่อยปละละเลยมิได้ ทำที่นี้เรียกว่ามีจิตสำนึกต่อความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นไปพร้อมกับความไม่ประมาท จิตสำนึกต่อความเปลี่ยนแปลงนี้ นำไปสู่จิตสำนึกต่อกาลเวลา ผู้ที่มองเห็นความสำคัญของความเปลี่ยนแปลง ก็ จะเห็นความสำคัญของกาลเวลา เพราะกาลเวลานั้นเป็นสิ่งที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลง และความ

เปลี่ยนแปลงก็เป็นไปตามกาลเวลา ดังนั้น เมื่อเราไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไร เมื่อไร ก็จำเป็นต้องเห็นความสำคัญของกาลเวลา

พระพุทธศาสนาสอนมาก ในเรื่องความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง และความสำคัญของกาลเวลา ดังเช่นพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า *อโมฆํ ทิวสํ กยิรา อปุเปเน พหุเกเน วา* มีใจความว่า เวลาแต่ละวัน อย่าให้ผ่านไปเปล่า ให้ได้อะไรบ้าง ไม่มากก็น้อย นี่เป็นข้อเตือนใจให้ทุกคนพิจารณา ถ้าทุกคนคิดอย่างนี้ทุกวันก็จะได้ประโยชน์ไม่มากก็น้อย ไม่ทางกายก็ทางใจ ลองคิดพิจารณาตนเองว่าวันนี้เราทำอะไรที่เป็นประโยชน์แล้วหรือยัง ทำทุกวันๆ สะสมขึ้นไป แม้แต่บรรพชิตท่านก็สอนให้พิจารณาทุกวันว่า *กถมภูตสฺส เม รตฺติเนทิวา วิติปตฺนุตฺติ ปพฺพชิตฺเตน อภิญฺหนํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ* บรรพชิตพึงพิจารณาเรื่อยๆ ว่า วันเวลาของเราผ่านไปอย่างไร นี่เป็นเรื่องความสำคัญของกาลเวลา ที่ท่านให้มีจิตสำนึกต่อกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะทำให้เรามีความไม่ประมาท

มีข้อที่จะต้องสังเกตว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องความเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปด้วยกันกับหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความไม่เที่ยงนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย หลักการนี้สำคัญมาก เราจะไปจบบอยู่แค่ความเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้ พระ

พุทธศาสนาไม่ได้สอนแค่นั้น ไม่ได้บอกว่าสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงเรื่อยเปื่อยไป แล้วเราก็เลยหมดทางแก้ไข จะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ จบสิ้นกัน ไม่ต้องทำอะไร พอสิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เรากำหนดไม่ได้ ก็เลยไม่รู้ว่าจะทำอะไรอย่างไร แต่พระพุทธเจ้าสอนต่อไปว่า ที่ว่าไม่เที่ยงและเปลี่ยนแปลงไปนั้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเลื่อนลอย มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งเข้ากับทัศนคติของการมองสิ่งต่างๆ ตามเหตุปัจจัย เข้ากับแรงจูงใจใฝ่รู้ ที่ทำให้ศึกษาเหตุปัจจัย เพื่อให้รู้ว่าเหตุปัจจัยนั้นคืออะไร สัมพันธ์กันไปหมด ข้อสำคัญคือมันนำไปสู่การที่ทำให้เราต้องศึกษาค้นคว้าหาเหตุปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงนั้น ความเปลี่ยนแปลงลักษณะหนึ่งที่ดีที่เราต้องการ เราเรียกว่า ความเจริญ ความเปลี่ยนแปลงอีกลักษณะหนึ่งที่ไม่ดีเราไม่ต้องการ เราเรียกว่า ความเสื่อม เมื่อเราต้องการความเจริญ เราก็ต้องพยายามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ด้วยการสร้างสรรค์เหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีที่เราชอบนั้น ถ้าการเปลี่ยนแปลงอะไรจะเป็นไปในทางที่ไม่ดี ที่เราเรียกว่า ความเสื่อม ซึ่งเราไม่ชอบ เราก็ศึกษาเหตุปัจจัยของมัน แล้วป้องกันกำจัดเสีย

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ไม่ประมาท เพื่อจะได้รู้เท่าทัน ตื่นตัวต่อสิ่งที่เกิดขึ้น อะไรเกิดขึ้นเป็นสัญญาณ เป็นนิมิต

หมายที่จะเป็นเหตุปัจจัยของความเสื่อม ก็รีบค้นหาให้รู้แล้ว ป้องกันแก้ไข อะไรเกิดขึ้นเป็นสัญญาณ เป็นนิมิตหมายที่จะนำไปสู่ความสุข ความเจริญ ก็ให้รีบสร้างเสริมขึ้นมา พัฒนาขึ้นมา การปฏิบัติอย่างนี้คือหลักธรรมที่เรียกว่า *อัปมาท-สัมปทา* แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เป็นหลักที่สำคัญมาก พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในร่องอรุณของการศึกษา เป็นหลักที่ ๖ เป็นเครื่องชี้บ่งว่าคนที่อยู่ในพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นคนที่จะระตือหรือรันทลอดเวลา ไม่ใช่คนเฉื่อยชา

๗. *รู้จักคิดพิจารณาให้เกิดปัญญาที่จะรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง* เมื่อรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เราจึงจะปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง

การที่มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะเราปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง ปฏิบัติไม่ถูกต้องก็เพราะไม่รู้ว่ามันคืออะไร มันเป็นไปอย่างไร มีคุณหรือมีโทษอย่างไร ทำให้ไม่รู้ว่าเราจะปฏิบัติต่อมันอย่างไร ดังนั้น จึงต้องรู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักโลก รู้จักชีวิต รู้จักปัญหา รู้จักเหตุของปัญหา เมื่อรู้แล้วก็ปฏิบัติต่อสิ่งนั้นได้ถูกต้อง นี่แหละคือการแก้ปัญหา แก้ทุกข์ ซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยสติปัญญาที่รู้ที่เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่จะทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ ได้ถูกต้อง

การที่จะมีปัญญานั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องสร้างขึ้นให้เป็นตัว

นำมาซึ่งปัญญา ก็คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา ที่สมัยนี้เน้นกัน นักหนาในวงการศึกษ เรียกว่า การคิดเป็น ทางพระเรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่าการทำในใจโดยแยบคาย หรือการรู้จักคิด คิดเป็น คิดวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น แยกแยะมันออกไปให้เห็นชัดว่า ส่วนใดเป็นส่วนดี ส่วนใดเป็นส่วนเสีย ส่วนไหนเป็นเหตุปัจจัยของความเจริญ ส่วนไหนเป็นเหตุปัจจัยของความเสื่อม พร้อมกันนั้นก็รู้จักคิดสืบสาวตามกระบวนการของเหตุปัจจัยว่า สิ่งนี้เรื่องนี้เป็นมาอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

การคิดพิจารณาส่งต่างๆ อย่างถูกต้องจะทำให้เกิดปัญญา และเกิดคุณธรรม ความดีงาม เช่น พบเห็นคนที่แต่งตัวกะรุ่งกะริ่ง ถ้าเราไม่มีโยนิโสมนสิการ มองไม่เป็น จิตใจก็เกิดความรู้สึกดูถูกเหยียดหยาม รังเกียจ แต่ถ้าทำใจเป็น มีโยนิโสมนสิการ เมื่อมองแล้วก็เกิดความสงสารคิดอยากช่วยเหลือหรือถ้าคิดไปในทางปัญญา โดยสืบสาวหาเหตุปัจจัยว่า คนนี้ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ สภาพสังคมเป็นอย่างไร มีเหตุปัจจัยอะไรทำให้เขามีสภาพอย่างนี้ ครอบครัวของเขาเป็นอย่างไร ก็นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจ และการที่จะแก้ไขปัญหาลังคม

ทั้งหมดนี้จะเป็นไปอย่างไรก็อยู่ที่โยนิโสมนสิการ คนเรานี้มองสิ่งทั้งหลายอันเดียวกัน แต่คนหนึ่งมองด้วยความรู้สึกและความเข้าใจอย่างหนึ่ง ได้ผลไปอย่างหนึ่ง อีกคนหนึ่งมอง

ด้วยความรู้สึกและความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง ได้ผลไปอีกอย่างหนึ่ง หรือคนเดียวกันนี้แหละ มองสิ่งเดียวกัน แต่ต่างเวลามีท่าทีของจิตใจต่างกัน ก็ได้รับผลไม่เหมือนกัน ดังนั้น ท่าทีของจิตใจในการมองสิ่งต่างๆ ให้รู้จักคิดรู้จักพิจารณา นี่เป็นสิ่งที่จะต้องฝึกกันขึ้นให้มองให้เป็น คิดให้เป็น ให้คิดแล้วได้ปัญญา และได้คุณธรรม ข้อนี้เรียกว่า โยนิโสมนสิการสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ เป็นหลักสำคัญประการที่ ๗

หลักข้อที่ ๗ คือ การรู้จักคิดพิจารณา มีจุดใช้งานที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง คือ เอามาใช้ทำงาน คบคู่หรือต่อเนืองกับหลักข้อที่ ๑ คือ การรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี เช่น เมื่อเรารู้จักเลือกรายการวิทยุ รายการทีวีที่ดีว่าอันไหนจะมีคุณค่าเป็นประโยชน์แล้ว ในเวลาที่ฟังและดูรายการนั้น ก็ต้องดูเป็นและฟังเป็นอีกด้วย คือดูแล้วฟังแล้วรู้จักคิดพิจารณา จึงจะได้ประโยชน์ ได้ปัญญาจากสิ่งที่ดูหรือฟังนั้น หรือเมื่อจะอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง เริ่มแรกตามหลักข้อที่ ๑ เด็กรู้จักเลือกว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือสารคดีมีประโยชน์ ไม่ใช่หนังสือที่ทำให้คิดเพ้อฝันไป ไม่ได้ประโยชน์ไร้สาระ

เมื่อเลือกหนังสือมาอ่านได้แล้ว ก็มาถึงหลักข้อ ๗ นี้คือ ต้องอ่านเป็น รู้จักคิดรู้จักพิจารณา คือตอนนี้อยนิโสมนสิการ

จะทำให้ได้ผลต่างกัน คนหนึ่งอ่านแล้วได้ความรู้ตามข้อมูลที่หนังสือบอก อีกคนหนึ่ง อ่านหนังสือเล่มเดียวกัน โดยมีโยนิโสมนสิการมากขึ้น อ่านแล้วได้ความเข้าใจลึกซึ้งกว่าคนเขียนนั้นเขาคิดอย่างไร อีกคนหนึ่งมาอ่านแล้วได้ปัญญามากขึ้นไปกว่านั้นอีก สามารถเชื่อมโยงกับความรู้อื่นๆ สร้างสรรค์ความรู้ใหม่นำไปสู่การประดิษฐ์การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ

โยนิโสมนสิการนี้ เป็นปัจจัยตัวสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตของคน และจะทำให้คนมีอิสรภาพพึ่งตนเองได้ ตอนแรกเราเริ่มด้วยการเกี่ยวข้องกับสังคม หรือปัจจัยภายนอก รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี ซึ่งเป็นตอนที่เรายังต้องพึ่งปัจจัยภายนอก เพื่อเป็นช่องทางนำไปสู่การเริ่มรู้จักทำด้วยตนเอง แต่เมื่อใดเรามีโยนิโสมนสิการ คิดเองเป็นแล้ว เราก็จะมีอิสรภาพ เราจะมีปัญญาของตนเอง ได้ความคิด และมีกรกระทำจากความริเริ่มของตนเอง ที่เกิดจากตนเอง และสามารถพึ่งตนเอง หลัก ๗ ประการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา หรือเป็นประดุกแสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองดั่งงาม ซึ่งเราจะต้องสร้างเสริมให้เกิดขึ้นแก่ตัวเด็กหรือพูดให้ถูกกว่านั้นว่า จะต้องช่วยให้เด็กพัฒนา ให้มีขึ้นในตัวของเขาเอง และการที่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนพัฒนาตัวของเขาขึ้นมาได้อย่างนี้ ก็คือการทำผู้ซึ่งเกี่ยวข้องจะต้องเป็น

กัลยาณมิตรให้แก่เด็กนั่นเอง และอันนี้แหละคือการทำหน้าที่อย่างถูกต้องของครู ของพ่อแม่ ของสื่อมวลชน และของสังคมทั้งหมด ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา ๗ ประการนี้ ขอสรุปเป็นหัวข้ออีกครั้งหนึ่ง เพื่อกำหนดจดจำได้ง่าย คือ

๑. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี
๒. มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย
๓. พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
๔. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ
๕. ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล
๖. มีสติกระตือรือร้นตื่นตัวตลอดเวลา
๗. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด

เท่าที่ได้พูดมา ในธรรมที่เป็นหลักสำคัญทั้งหมดนี้เป็นแง่ที่ ๑ คือแง่ที่ว่า เรามองเยาวชนโดยสัมพันธ์กับตัวเด็กเองว่า เราจะสร้างเสริมให้เขามีคุณสมบัติอะไรบ้าง ซึ่งก็มี ๗ ประการที่กล่าวมา ถ้ามีหลัก ๗ ประการนี้แล้ว มรรคจะมาเอง ชีวิตที่ดีจะมาเอง เพราะฉะนั้น เราอย่าไปมัวพูดกันมากนักเกี่ยวกับเรื่องมรรค มรรคนั้นสำคัญอย่างยิ่ง ไม่มีมรรคแล้วไปถึงจุดหมายไม่ได้ แต่ก่อนที่เราจะเข้าสู่มรรคได้นั้น เราจะต้องนึกถึงรุ่งอรุณของมรรค ที่จะนำเข้าสู่มรรคก่อน ธรรม ๗ ประการนี้คือสิ่งที่จะนำไปสู่มรรค

ขอให้กลับมาเน้นเรื่องรุ่งอรุณของการศึกษา หรือแสงเงินแสงทองของมรรคานี้ ธรรมหมวดนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้บ่อย ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๙ มหาวารวรรค สังยุตตนิกาย ในตอนต้นๆ ตรัสแล้วตรัสอีกว่า ธรรมแต่ละข้อนี้เป็นรุ่งอรุณทั้งสิ้น เกิดขึ้นมาแต่ละอย่างก็นำไปสู่การศึกษาทั้งหมด จึงขอให้ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น

หลังจากสร้างสรรค์ตัวเด็กที่เป็นแกนขึ้นมาแล้ว ต่อไปนี้เราจะมาพิจารณาตัวเด็กโดยสัมพันธ์กับสังคมไทย ตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่นของเขาเป็นต้นมา แล้วก็พิจารณาให้สัมพันธ์กับโลก และอารยธรรมทั้งหมด ในแง่ที่ว่าเขาเป็นพลโลก จะทำให้เขาเป็นคนมีคุณภาพอย่างไร และสัมพันธ์กับสถานการณ์เฉพาะยุคสมัยว่า ยุคสมัยนี้ประเทศไทยมีปัญหาอะไรเด่นเป็นพิเศษ มุ่งต้องการสร้างความเจริญก้าวหน้าด้านไหน เราจะมีกิจกรรมในสังคมอะไรมากเป็นพิเศษที่จะต้องเกี่ยวข้อง แล้วก็พิจารณาให้สัมพันธ์กับสถานการณ์เฉพาะหน้าของยุคสมัยนั้น เหล่านี้เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณากันต่อไป

พัฒนาจากความเป็นผู้ตาม-ผู้รับ สู่ความเป็นผู้นำ-ผู้ให้

พอดีเวลาก็จะหมด อาตมาจะขออภัยไว้แต่เพียงส่วนนี้

เป็นเรื่องของตัวชีวิตเด็กเองนี้เป็นจุดเริ่มต้น ส่วนหัวข้อต่อไปจะเป็นอย่างไรนั้น จะขอข้ามไปก่อน ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับสังคมไทย ในด้านที่เกี่ยวกับสังคมโลก และในด้านที่เกี่ยวกับสถานการณ์ของยุคสมัย แต่สิ่งที่จะพูดไว้อย่างหนึ่งก่อนที่จะจบนี้ คือ คนในสังคมไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา มีลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นที่น่าสังเกต คือ เรามีลักษณะเป็นผู้ตาม หมายความว่า เป็นผู้มีความนิยมวัฒนธรรมตะวันตกมาก เห็นความเจริญของตะวันตกเป็นแบบอย่าง เห็นเขามีอะไรก็จะพยายามตามอย่างนั้น (แต่ตามบริโภค ไม่ใช่ตามผลิต)

แล้วพร้อมไปกับลักษณะที่เป็นผู้ตามนี้ ก็มีลักษณะอีกอย่างหนึ่งพุ่งมาด้วยที่ไม่ค่อยมองกัน คือ ลักษณะของการเป็นผู้รับตามและรับ เป็นลักษณะของคนในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา ใช้หรือเปล่า เราต้องคิดดู ตามเขา เขามีอะไรก็ตามเขาชอบอะไรก็ตาม เขามีค่านิยมอะไรก็ตาม (ยกเว้นค่านิยมผลิต) เขามีอะไรเกิดขึ้นก็รับเอามา และรับเอาอย่างนักบริโภค ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็ต้องยอมรับว่าพลาด ต่อไปนี้เราจะต้องเน้นการสร้างสรรค์สังคมของเรา โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า จะหันเหเบนจากการเป็นผู้ตามและผู้รับ มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์พัฒนาเยาวชนของเรา ให้เป็นผู้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำและผู้ให้ ที่ว่าเป็นผู้นำและผู้ให้ นั้น เรามองเรื่องนี้โดยสัมพันธ์

กับสังคมมนุษย์ทั้งหมด คือทั้งโลกว่า ในประชาคมโลกนี้ทำอย่างไรคนในสังคมไทยเราจึงจะเป็นผู้นำ จะนำด้านใดด้านหนึ่ง วิชาการด้านใดด้านหนึ่ง หรือแนวความคิดอย่างไรอย่างหนึ่งอะไรก็ตาม ต้องนำเขาได้บ้าง ต้องมีอะไรที่จะให้เขาบ้าง และต้องเป็นผู้ให้อะไรแก่เขาได้บ้าง อย่างที่เรียกว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกมนุษย์ เราจะต้องมาพิจารณาตัวเราเองให้มาก

เท่าที่ผ่านมา สังคมไทยได้มีส่วนอะไรบ้าง ในการสร้างสรรค์อารยธรรมของโลก ในการทำให้โลกเจริญขึ้นมา ถ้าโลกที่แล้วมาเจริญผิด ก็ดีไป เราจะได้ไปช่วยแก้ไข ตอนนี้เป็นโอกาสของเราว่าเราจะช่วยแก้ไขปัญหาของโลก มีส่วนร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมของโลกในทางที่ดีงาม ถ้าเราไม่มีจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมายที่ชัดเจนแล้ว เราจะพัฒนาสังคมไปอย่างเลื่อนลอย สะเปะสะปะ เราจะต้องมีความมุ่งมั่นสักอย่างหนึ่ง จะต้องเป็นสังคมที่พัฒนาโดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน และพยายามสร้างจิตสำนึกในแนวนั้นขึ้นมาให้เป็นจิตสำนึกของสังคมและของชาติ เมื่อพิจารณาดูลักษณะสังคมของไทย ถ้าเรายอมรับว่าเราเป็นผู้ตาม และผู้รับแล้ว ก็ขอให้เรามาสังเคราะห์จิตสำนึกกันใหม่ มากกระตุ้นเร้ากันว่า เราจะต้องพยายามเป็นผู้นำและผู้ให้ ต่อไปเยาวชนของเราจะต้องมีบุคลิก-

ภาพ แนวความคิด จิตใจ และลักษณะของความเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้ เริ่มตั้งแต่ในชุมชนเล็กๆ ให้มีลักษณะเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ให้ความร่วมแรง ร่วมงาน ร่วมมือ ร่วมใจ ซึ่งขณะนี้เรากำลังเป็นปัญหาในเรื่องเหล่านี้ ความมีน้ำใจกำลังจะหมดไป การร่วมมือร่วมใจ ร่วมงานกันไม่มี ทำกิจการและกิจกรรมร่วมกันไม่ได้ รวมทั้งการร่วมสุขร่วมทุกข์ กว้างออกไป ก็มีความคิดมีสติปัญญา มีความเจริญทางวิชาการ เป็นต้น เรียกสั้นๆ ว่า มีภูมิธรรมภูมิปัญญาที่จะนำเขา ที่จะให้แก่ผู้อื่นจนถึงชุมชนโลก ดังที่บอกเมื่อครู่ว่า ชาดไทยของเรามีอะไรเป็นส่วนร่วมที่จะให้แก่อารยธรรมของมนุษย์บ้าง เพื่อว่าเราจะได้มีความภูมิใจในสังคมของตนเองขึ้นมาได้บ้าง ไม่ใช่มีแต่ความรู้สึกเป็นผู้ตาม ซึ่งในจิตสำนึกเล็กๆ นั่นก็คือความเป็นผู้ด้อย ในความเป็นผู้ตาม และผู้รับนั้น ในส่วนลึกของจิตใจจะมีความเป็นผู้ด้อยอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความภูมิใจในตัวเองอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น จะต้องพยายามเปลี่ยนแนวทางของชีวิต และสังคมกันใหม่ สร้างจิตสำนึกกันใหม่ เพื่อให้ชีวิตของเด็กและเยาวชนนั้นพัฒนาสู่ความสมบูรณ์

ตามที่อาตมากล่าวมาทั้งหมดนี้ เมื่อสรุปแล้วก็รวมอยู่ที่การสร้างสรรค์ชีวิตเพื่อให้เข้าถึงองค์ประกอบ ๓ ประการของชีวิตที่สมบูรณ์ เมื่อใดเราพัฒนาชีวิตให้ประกอบด้วยองค์ ๓

แล้ว ก็จะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ องค์ ๓ คืออะไรบ้าง ในการที่จะพัฒนาตัวเด็กให้มีรุ่งอรุณของการศึกษา ตลอดจนดำเนินชีวิตตามมรรคนั้น เราต้องการให้เข้าถึงองค์ ๓ ประการนี้ ซึ่งประกอบกันเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ กล่าวคือ

๑. ในการพัฒนาคนนั้น แก่นแท้ก็คือการพัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ในขั้นสูงสุดก็คือรู้สัจธรรม นี่คือนิพพานในการพัฒนา คือมีปัญญารู้สัจธรรม เป็นเป้าหมายใหญ่ เป็นองค์ประกอบใหญ่

๒. เมื่อรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงแล้ว เราก็ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง สภาพที่เป็นปัญหาก็เพราะเราปฏิบัติไม่ถูกต้อง เนื่องจากไม่รู้ว่ามันเป็นอะไร ไม่รู้ว่าปฏิบัติต่อมันอย่างไร เมื่อเรารู้จักชีวิตรู้จักโลกตามความเป็นจริง เราก็ปฏิบัติต่อชีวิต และต่อโลกอย่างถูกต้อง การปฏิบัติต่อชีวิตหรือดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง และปฏิบัติต่อโลกอย่างถูกต้อง หรือต่อประสบการณ์ถูกต้อง นี่คือนิพพาน

๓. เมื่อเราปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้อง หรือดำเนินชีวิตถูกต้อง ปฏิบัติต่อโลก ต่อประสบการณ์ทั้งหลายถูกต้อง ก็นำไปสู่ผล คือการแก้ปัญหาได้สำเร็จ เป็นอันว่า เริ่มแรกรู้จักสิ่งต่างๆ ถูกต้อง แล้วปฏิบัติได้ถูกต้อง นำสู่ผลเบื่องปลาย คือ

แก้ปัญหาได้ เมื่อแก้ปัญหาได้ ก็มีความสุขในระดับชั้นต่างๆ จนถึงภาวะอันสูงสุด หมดปัญหาหมดความทุกข์ ถึงภาวะที่สิ่งทั้งหลายไม่เกิดเป็นปัญหา ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น ก็เกิดความ เป็นอิสระภาพ สันติสุขก็เกิดขึ้นเป็นองค์ประกอบองค์ที่ ๓ โดยสรุป องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. มีปัญญารู้สัจธรรม จึงทำให้
๒. มีการปฏิบัติที่เป็นจริยธรรม แล้วก็
๓. เข้าถึงอิสระภาพ มีสันติสุข

นี่คือองค์ประกอบของชีวิตที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์พัฒนาเยาวชน นี่คือน้ำที่อาตมาได้นำมาเสนอในวันนี้ ซึ่งส่วนมากได้เน้นในแง่ที่หนึ่ง คือมองเยาวชนโดยสัมพันธ์กับตัวของเขาเอง เน้นที่การพัฒนาชีวิตของเขาว่า จะให้เขาเป็นคนอย่างไร มีบุคลิกภาพอย่างไร มีคุณสมบัติอะไร ไปสู่จุดหมายอะไรของชีวิต ทั้งนี้โดยคำนึงถึงพระพุทธรูปที่ว่า ปุตุตา วตฺถุ มนุสฺसानํ เด็กทั้งหลายเป็นที่รองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ

การที่เราทั้งหลายมองเห็นความสำคัญของเยาวชนนี้ นับเป็นนิมิตหมายที่ดี ดังที่ได้มีกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนในวันนี้ ขอให้กิจกรรมในวันนี้ จงนำไปสู่กิจกรรมสืบเนื่องที่เป็นความเจริญยิ่งขึ้นต่อไป คือ

การปฏิบัติหรือลงมือทำ โดยอิงอาศัยการช่วยกันคิดพิจารณา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทางสร้างสรรค์ ขอเอาใจช่วยให้การประชุมสัมมนาครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงเกิดผลประโยชน์ สมความมุ่งหมาย และขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย อวยชัยให้พร ให้ทุกท่านประสบจตุรพิทพรชัย มีความร่มเย็นเป็นสุข พรั่งพร้อมด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ในการบำเพ็ญประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านให้สำเร็จ โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ

มูลนิธิพุทธธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกใบอนุญาตให้
ณ วันที่ ๑๔ ก.ค. ๒๕๒๙ เลขที่อนุญาตที่ ค. ๔๓๙/๒๕๒๙
กรุงเทพมหานคร ออกใบอนุญาตให้ ณ วันที่ ๓ มิ.ย. ๒๕๓๐ เลขทะเบียนลำดับที่ ๓๖๐๒
คณะกรรมการ

๑. นายยงยุทธ์ ธนะประ	ประธาน		
๒. อ.กาญจนา บุณนาค	กรรมการ	๓. นางบุบผา คณิตกุล	กรรมการ
๔. นายปัญญา วิจินธนสาร	กรรมการ	๕. นางชุติมา ธนะประ	กรรมการ
๖. Mr. Bruce Evans	กรรมการ		

วัตถุประสงค์

- ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและสังคม
- ให้การสงเคราะห์ทั้งทางจิตใจ และวัตถุ แก่ประชาชนทั่วไป ผู้มีความจำเป็น หรือเดือดร้อน
- ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา
- ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์
- ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

ถ้อยแถลง

มูลนิธิพุทธธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระ
สัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในวงกว้างด้วยรูปแบบต่างๆ

๑. การเผยแผ่หนังสือธรรมะ มูลนิธิพุทธธรรม ได้จัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระ
ประโยชน์และทรงคุณค่าออกมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยแบ่ง
สรรให้มีทั้งส่วนสำหรับจำหน่าย และส่วนที่แจกเป็นธรรมทาน

๒. โครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ ได้แปลจากหนังสือภาษาไทยที่สรร
แล้ว เช่น พุทธธรรม ธรรมนุญชีวิต พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์
และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ของพระธรรมปิฎก (P. A. Payutto) และจัดส่งไปเผยแผ่
ในประเทศต่างๆ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน งานอาสาสมัครรายบุคคล แม้จะทำด้วยความเสียสละ
อย่างยิ่ง ก็ไม่เพียงพอและไม่ทันการ งานบุกเบิกที่สำคัญและงานที่ต้องทำในปริมาณ
มาก ดังเช่นโครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ และการแจกหนังสือธรรมทาน จะเป็น
ไปได้และคงอยู่ยืนนาน จำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง โดยมีฐานทั้งด้านการ
บริหาร กำลังคน กำลังทุน และอุปกรณ์รองรับอย่างมั่นคง มูลนิธิพุทธธรรมเห็นตระหนัก
ในเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงได้ดำเนินงานในรูปแบบที่กล่าวข้างต้น และจะขยายกิจการในแนวทาง
ที่กล่าวนี้ยิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้พุทธธรรมนำชีวิตและสังคมมนุษย์สู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง

ผลงานหนังสือธรรม มูลนิธิพุทธธรรม

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๗	๑.	จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร	พระธรรมปิฎก
	๒.	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	(ป. อ. ปยุตโต)
	๓.	เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาบริติ	"
	๔.	True Freedom	Ajahn Jagaro
	๕.	Dependent Origination, the Buddhist Law of Conditionality	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
	๖.	Buddhist Economics,	"
	๗.	Venerable Father, A life with Ajahn Chah	Paul Breiter
	๘.	Getting to Know Buddhism	Sunthorn Plamintr Ph.D.
	๙.	ชีวิตที่สมบูรณ์	พระธรรมปิฎก
	๑๐.	พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ	(ป. อ. ปยุตโต)
	๑๑.	คนไทยกับป่า	"
	๑๒.	รักษาใจยามป่วยไข้	"
	๑๓.	ข้อคิดชีวิตทวงกระแส	"
	๑๔.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	"
	๑๕.	รู้จักกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	"
	๑๖.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	"
	๑๗.	อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย	"
	๑๘.	สืบสานวัฒนธรรมไทย บนฐานแห่งการศึกษาที่แท้	"
	๑๙.	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	"
	๒๐.	นิพพาน-อนัตตา	"
๒๕๓๘	๑.	ธรรมบุญชีวิต	พระธรรมปิฎก
	๒.	ความรักจากวาทะไหน ผู้ความเป็นไทย	(ป. อ. ปยุตโต)
	๓.	นานาทัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก สัมภาณณ์ รวบรวมและเรียบเรียง	ดร.สุนทร ทلاميรินทร์ และ ชูติมา ธนะประ
	๔.	การศึกษาเพื่อสันติภาพ	พระธรรมปิฎก
	๕.	Buddhist Solutions for the twenty-first century	P.A. PAYUTTO
	๖.	The Dawn of the Dhamma	Venerable Suciitto
	๗.	การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย	พระธรรมปิฎก
	๘.	คนไทย หลงทางหรือ	(ป. อ. ปยุตโต)
	๙.	การพัฒนาจริยธรรม	"
	๑๐.	เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาบริติ	"
	๑๑.	สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์	"
	๑๒.	ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง	"
	๑๓.	ภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก	"
	๑๔.	ทำแห่ง: คัดลีนอย่างไร	"
	๑๕.	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	"
	๑๖.	ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ	"
	๑๗.	วินัย เรื่องที่ใหญ่กว่าที่คิด	"
	๑๘.	จรรยาบรรณของข้าราชการ	พระเมธีธรรมากรณ์
	๑๙.	ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	(ประยูร ธมฺมจิตโต)
	๒๐.	สร้างฝันให้เป็นจริง	"
	๒๑.	สถานการณ์พุทธศาสนา : พลิกหายหน้าเป็นพัฒนา	พระธรรมปิฎก
	๒๒.	นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่	"
	๒๓.	ธรรมกับการศึกษาของไทย	"

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๙	๑.	กรรมกับโรคพันธุกรรม	พระธรรมปิฎก
	๒.	การพัฒนาที่ยั่งยืน	(ป.อ. ปยุตโต)
	๓.	ความเป็นกัลยาณมิตรของหลวงปู่ชา	"
	๔.	การควบคุมสัญชาตญาณ	พระเมธีธรรมากรณ์
	๕.	ไตรลักษณ์ในชีวิตประจำวัน	(ประยูร ธมฺมจิตโต)
	๖.	คุณธรรมสำหรับนักบริหาร	"
	๗.	ครูที่ดีต้องมีธรรมะ	"
	๘.	รักษาใจ เมื่อยามรักษาคนไข้	พระธรรมปิฎก
	๙.	สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไฮศาศตร์	"
	๑๐.	จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา	"
	๑๑.	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	"
	๑๒.	เรื่องของคนไทยควรเข้าใจให้ถูก	"
	๑๓.	ว่าวราย ยิ่งใหญ่ เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร	"
	๑๔.	สติในชีวิตประจำวัน	พระเมธีธรรมากรณ์
			(ประยูร ธมฺมจิตโต)
	๑๕.	กรรมและการเกิดใหม่	"
	๑๖.	พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์	"
	๑๗.	การปกครองคณะสงฆ์ไทย	"
	๑๘.	อมฤตพจนานา	พระธรรมปิฎก
			(ป.อ. ปยุตโต)
๑๙.	ศาสนาและเยาวชน	"	
๒๐.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ	"	
๒๑.	งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข	"	